

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologické a sociální etiky

Diplomová práce

RIZIKO TRESTNĚPŘÁVNÍHO JEDNÁNÍ V POMÁHAJÍCÍCH
PROFESÍCH

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, ThD.

Autor práce: Bc. Lenka Brožíková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 3.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této diplomové práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:.....

„Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Romanu Míčkovi, ThD. za trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH

ÚVOD	6
1 Společenské postavení sociálních pracovníků.....	8
1.1 Pomáhající profese	8
1.1.1 Postavení sociálního pracovníka ve společnosti	9
1.1.2 Sociální pracovník a osoby ohrožené sociálními problémy.....	11
1.1.3 Sociálně právní ochrana dětí	14
1.1.4 Postoj společnosti k sociálním pracovníkům	16
1.2 Důvody k trestněprávnímu jednání sociálních pracovníků	19
1.2.1 Odborná kvalifikace sociálních pracovníků	19
1.2.2 Subjektivní důvody k trestněprávnímu jednání sociálních pracovníků	21
2 Riziko trestněprávního jednání sociálních pracovníků	27
2.1 Trestný čin, pachatel, trestněprávní jednání	29
2.1.1 Úmysl při páčání trestného činu	30
2.2 Trestní zákoník	32
2.3 Zvláštní část Trestního zákoníku	33
2.3.1 Hlava I Trestné činy proti životu.....	33
2.3.2 Hlava II Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství	34
2.3.3 Hlava III Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.....	41
2.3.4 Hlava V Trestné činy proti majetku	44
2.3.5 Hlava VII Trestné činy obecně nebezpečné	47
2.3.6 Hlava X Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných	48
2.4 Statistické informace	50
2.5 Shrnutí	51
3 Prevence před vznikem trestných činů.....	54

3.1	Právní ochrana klientů - povinnost mlčenlivosti	54
3.2	Etické kodexy	56
3.2.1	Prameny etických kodexů	56
3.2.2	Supervize pro pomáhající profese	59
3.3	Shrnutí	61
4	Morální vlastnosti pomáhajícího pracovníka	62
4.1	Svědění člověka.....	63
4.2	Lidské ctnosti.....	66
4.3	Vlastní osobnost ideálního pracovníka z hlediska morálky	68
4.3.1	Otázka víry v pomáhající profesi	70
5	Ochrana klientů před rizikem trestněprávního jednání	71
5.1	Psychologické a podobné testy na odhalení osobnostních rysů	71
5.2	Vzdělání jako prevence vzniku rizika trestněprávního jednání.....	72
5.3	Postavení jedince jako klienta	73
5.4	Pomáhající pracovník jako úřední osoba.....	74
5.5	Shrnutí	74
Závěr	77

ÚVOD

Tato diplomová práce zpracovává téma trestněprávního jednání pracovníků v pomáhajících profesích. Otázka rizika trestněprávního jednání v souvislosti s povoláním v oboru pomáhajících profesí je otázkou právní. Přesto, jako každé lidské jednání, je i otázkou etickou. Sama pracuji v oboru pomáhající profese šest let jako osobní asistentka pro děti a mládež s kombinovaným postižením. Za tuto dobu se nároky na práci v oboru zvýšily. A to jak v oblasti stanovené zákonem, tak v oblasti etické. Pro práci v sociálních službách byl vydán Zákon o sociálních službách č.108/2006 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2007. Tento zákon vymezuje jasně vše, co se týká práce v oblasti sociálních služeb. Zde se dá namítnout, že pomáhající profese nejsou pouze sociální služby. S tím souhlasím, přesto bych se chtěla přímo definicí *pomáhající profese* zabývat až v samotné práci a tento zákon zde uvádím jako příklad.

Práci v pomáhajících profesích však neurčuje pouze zákon, ale každá profese má zpracována svůj etický kodex, který obsahuje etické požadavky kladené na pracovníka. Zákon a etický kodex by měly sloužit k ochraně klientů, pro které jsou jednotlivé pomáhající profese určeny, ale měly by být i pomocí pro samotné pomáhající pracovníky. Pokud si není pracovník jistý svým přístupem k problému klienta po stránce právní či po stránce etické, měl by najít v těchto dokumentech řešení, nebo radu, kde ho hledat. Dá se tedy konstatovat, že o dodržení práv klientů i k zajištění důstojné služby pracovníků z hlediska etického bylo postaráno dostatečně. Přesto se setkáváme v médiích s informacemi, že dochází ke zneužívání či využívání klientů pracovníky v pomáhajících profesích. Tito pracovníci využívají znevýhodněné klienty k uspokojení vlastních potřeb. A těchto informací v poslední době přibývá. Vzhledem k mé profesi a k oboru, který studuji, mě zaujalo propojení trestněprávního jednání pracovníků v pomáhajících profesích s jejich etickým a morálním postojem. Většinu informací uvádím jako obecné, které se týkají všech pomáhajících profesí. Pouze v kapitole Trestněprávní jednání pracovníků se zabývám tímto jednáním jenom v oblasti sociální péče. Důvody tohoto

rozhodnutí jsou uvedeny na začátku kapitoly. Nicméně obecné informace je možné aplikovat na veškeré pomáhající profese.

Ve své diplomové práci se kladu otázku co je důvodem trestněprávního jednání pomáhajících pracovníků? Z jakého důvodu se pracovníci v pomáhajících profesích dopouští trestněprávního jednání? Je možné najít souvislost mezi možnými spáchanými trestnými činy a obsahem pomáhajících profesí? Jaká je souvislost mezi trestněprávním jednáním a morálním uvědoměním pracovníků v pomáhající profesi? Mohou se klienti bránit před zneužitím ze strany pracovníka? Je lepší zaměřit se na prevenci trestněprávního jednání pracovníků nebo se věnovat ochraně klientů?

V diplomové práci jsou zachyceny teoretické problémy, které souvisí s tématem trestněprávního jednání, s konkrétními trestnými činy, které jsou obsahem Trestního zákoníku, s osobností pracovníka z hlediska jeho morálních kvalit a jeho pracovního nasazení, dále s prevencí trestněprávního jednání ve vztahu ke klientům. Ke konci diplomové práce přináším některé návrhy na včasné odhalení nekompetentního jednání pracovníků v pomáhajících profesích, tak aby se předcházelo vzniku trestněprávního jednání těchto pracovníků.

Cílem této diplomové práce je zdokumentování důvodů, které vedou k trestněprávnímu jednání pracovníků v sociálních profesích. Měla by obsahovat odpověď na otázku, jak je možné předcházet takovému jednání, které poškozuje klienty v jejich základních lidských právech.

1 Společenské postavení sociálních pracovníků

1.1 Pomáhající profese

V úvodu práce je potřeba objasnit pojem *pomáhající profese*. Jde o souhrn povolání, která spojují určité podobné znaky. Přesněji to vyjadřuje následující definice:

„Většina povolání určitým způsobem slouží blahu a prospěchu lidí. Činnost lékařů, duchovních, učitelů, psychoterapeutů a sociálních pracovníků však zahrnuje speciální přímé výkony pomoci, určené především lidem nešťastným, nemocným nebo těm, kteří ztratili orientaci.“¹ Podobné znění definice pomáhající profese najdeme v Psychologickém slovníku: *„Pomáhající profese je souhrnný název pro veškeré profese, jejichž teorie, výzkum a praxe se zaměřují na pomoc druhým, identifikaci a řešení jejich problémů a na získávání nových poznatků o člověku a jeho podmínkách k životu, tak aby mohla být pomoc účinnější; patří sem lékaři, zvláště psychiatři, psychologové, sociální pracovníci, speciální pedagogové, šířeji také fyzioterapeuti, balneologičtí pracovníci apod.“²* Oba tyto názory se shodují v tom, že pomáhající profese je taková profese, která pomáhá klientovi řešit určitá životní úskalí.

Pojem pomáhající profese je široký, zahrnuje velké množství profesí, které se svou náplní práce od sebe poměrně odlišují. Proto zpracování možností trestněprávní jednání ve všech pomáhajících profesích je z hlediska informací velmi rozsáhlé a nejednotné. Z tohoto důvodu se budu ve své diplomové práci blíže zabývat pouze profesí sociálního pracovníka, tak jak ji určuje zákon č.108/2006Sb. o sociálních službách. Zde je doslova řečeno, že tento zákon upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních.³ Tímto se tedy zužuje možný výběr povolání v pomáhajících

¹ GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, s. 7

² HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 158

³ Srov. Zákon o sociálních službách č.108/2006 Sb.

profesích, přesto zůstává zachován požadavek na profesi, která je označena jako pomáhající.

Tento výběr má ještě jeden důvod, a to následující. Jednotlivé pomáhající profese obecně slouží lidem v určitých specifických situacích, které jsou profesně přesně ohraničeny, např. lékař, psycholog, duchovní atd. Práce sociálního pracovníka zasahuje do více oblastí lidského života, proto je možné konstatovat, že pomáhá v situacích, kde může docházet k propojení různých problémových oblastí. „*Sociální pracovník dokáže proniknout nejen do jeho (klientových) sociálních a ekonomických poměrů, ale i do jeho psychologických záležitostí.... V případě sociálních pracovníků se musí jednat o lidi s velmi specifickou strukturou, kteří si jako životní úlohu stanovili vystavovat se denně jedné z velkých polarit lidstva, totiž sociálně přizpůsobený – sociálně selhávající, sociálně úspěšný – sociálně na okraji, sociálně zdravý – sociálně nemocný.*“⁴

Pracovní náplní sociálního pracovníka je sociální práce. „*Sociální práce je aplikovaná věda a umění osobní asistence pro jedince, skupiny, nebo komunity s cílem zlepšit nebo udržet jejich funkčnost, prosperitu a lidský potenciál.*“⁵

1.1.1 Postavení sociálního pracovníka ve společnosti

Postavení sociálního pracovníka ve společnosti je, jako u každé jiné profese, dáno poptávkou po jeho službách. Sociální služby poskytuje tento pracovník v rámci odborů sociálních věcí a zdravotnictví, které působí při městských úřadech. Tyto odbory sociálních věcí a zdravotnictví odborně řídí přímo Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jejich úkolem je zabezpečování výkonu státní správy v oblasti výplaty sociálních dávek, péče o zdravotně postižené občany a sociálně-právní ochrany dětí, dále zajišťování pomoci občanům v nepříznivých sociálních situacích formou služeb sociální péče, poskytování sociální péče o seniory, o osoby ohrožené sociálním vyloučením a o osoby společensky nepřizpůsobivé. Poskytování sociálních služeb řeší po stránce právní zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. V úvodním ustanovení tohoto zákona je řečeno, že zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči.

Přímé poskytování sociální služby zahrnuje:

- sociální poradenství

⁴ GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, s. 18-20

⁵ WALTER, UTA – M. *The Encyclopedia of Positive Psychology*

- služby sociální péče
- služby sociální prevence

Tyto služby jsou poskytovány jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní.

Je zřejmé, že se práce sociálního pracovníka týká problémů, jejichž řešení je pro společnost velmi důležité. Zákon říká, že každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení. Jde o především o osoby ohrožené nepříznivou sociální situací osobní či společenskou.⁶

Z těchto možných ohrožení je zřejmé, že klienty sociálních pracovníků jsou osoby vyloučené ze společnosti, nebo stojící na jejím okraji, které řeší otázky spojené se sociálním zabezpečením, zdravotním stavem či některým druhem postižení. Mohu to být jedinci, kteří jsou neobratní v orientaci v sociálním prostředí, hůře se orientují a adaptují na požadavky společnosti. Pokud jim sociální pracovník poskytne odbornou pomoc či poradenství, může se jejich vztah změnit ze vztahu pracovního na určitou závislost klienta na sociálním pracovníkovi.

Tato zmíněná závislost je možným problémem ve vztahu klient – sociální pracovník. U sociálního pracovníka může dojít k tomu, že si on sám uvědomí, jakou moc nad klientem získal a může dojít z jeho strany ke zneužití postavení vůči klientovi. Tento pocit určité převahy a moci nad člověkem v nouzi se pak stane tím, co sociálního pracovníka může přivést až k jednání, které hraničí se zákonem, nebo s etickými požadavky jeho profese.

Při výčtu možných způsobů pomoci v sociální nouzi je potřeba vnímat také skutečnost, že sociální péče zajišťovaná státem je pouze částečná. V oblasti sociálních služeb v současné době dochází k rozvoji soukromého podnikání. V tomto ohledu právě zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách upřesňuje podmínky, za kterých může vzniknout sociální služba, neprovozovaná státem. Obsahem tohoto zákona nejsou pouze podmínky vzniku služby, které jsou nutné k její registraci, ale jsou zde uvedeny požadavky ohledně vzdělání provozovatelů těchto služeb a také možné způsoby hmotné dotace ze strany státu. To vše umožňuje žadatelům o provoz těchto sociálních služeb lepší orientaci v problému, ale také je to určitou zárukou kvality poskytovaných služeb. Nicméně pro účely této diplomové práce nebudu odlišovat pracovníky státní správy a soukromé subjekty. Pokud by k tomu rozlišení došlo, uvedu to přímo v textu práce.

⁶ Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

1.1.2 Sociální pracovník a osoby ohrožené sociálními problémy

Je otázkou, zda tato případná selhání sociálních pracovníků jsou natolik závažná, aby jejich následky byly pro společnost nebezpečné. Sama vidím hlavní problém v tom, že sociální pracovník využívá ke svému prospěchu osoby, které se neumí, nebo nemohou tomuto zneužívání bránit. Takové jednání sociálního pracovníka poškozují dobré jméno celého sociálního systému a vyvolává nedůvěru v osobách, kterým má přinášet užitek. Pokud nemají tito jedinci zájem na řešení svých problémů ve spolupráci s odborníkem v sociální oblasti, mohou se stát obětí osob, které je využívají pro trestnou činnost, nebo na nich přímo trestnou činnost páchají.

Příkladem může být případ z roku 2004, kdy se u Okresního soudu v Ústí nad Labem projednávala kauza lichvářství. Obžalovaná spolu se svými syny údajně půjčovala peněžní obnosy s vysokými úroky osobám, které nebyly schopny dluh splatit. Obžalovaní půjčovali peníze převážně lidem, kteří byli závislí na drogách, dále dlouhodobě nezaměstnaným. Obžalovaní poté věřitelům vyhrožovali zabitím či jiným nebezpečným jednáním. Přímou u soudu zaznělo: „*Když peníze rodina nedala, protože neměla z čeho, tak si obžalovaný podle výpovědi stoupl s nožem nad ročního syna a vyhrožoval, že ho zabije, když nedostane své peníze.*“⁷

V dalším podobném případě Policie ČR obvinila šestadvacetiletého muže z Ostravy z lichvářství. Tento obžalovaný zneužil finanční tísně třiatřicetileté ženy, která byla v době spáchání trestného činu na mateřské dovolené a pobírala sociální dávky. Z nich zabezpečovala obživu sedmi dětí.⁸

Otázkou zůstává, proč se poškození neobrátili s žádostí o poskytnutí pomoci či poradenství na úřady nebo odbory, které se zabývají sociální péčí. Ze zdrojového textu nevyplývá, z jaké sociální skupiny poškození pocházeli. Trestné činy v uvedených příkladech nebyly spáchány sociálními pracovníky, nicméně ukazují na sociální problémy, které jsou řešeny bez pomoci úřadů. Problém lichvářství je v oblastech, kde jsou sociální problémy, např. zvýšená nezaměstnanost, velmi rozšířený. „*Lichva je všude tam, kde je chudoba. Vždy ji doprovází strach. Lichváři totiž neváhají použít i hrubé násilí.*“⁹

⁷ Policie obvinila muže z lichvářství, <http://www.dzeno.cz>

⁸ Pokus o trestný čin Lichvy, <http://www.policie.cz>

⁹ Policie obvinila muže z lichvářství, <http://www.dzeno.cz>

Většina těchto lidí, kteří hledají pomoc u rizikových osob, jsou lidé nezaměstnaní nebo jedinci, kteří řeší problémy sociální integrace. Tedy se jedná o potencionální klienty sociálních pracovníků. Problém nezaměstnanosti je ten, který se nedaří vyřešit k úplné spokojenosti celé společnosti. Naopak, počty nezaměstnaných se zvyšují, tedy problémy, které jsou s tímto jevem spojeny, se budou stále objevovat. Otázkou je, zda se množství těchto problémů bude zvyšovat či nikoli. V současné době se počet žadatelů zvyšuje, proto jsou kladeny v tomto ohledu na sociální pracovníky stále vyšší nároky. Počet žadatelů o vyplácení sociálních dávek stoupá, jejich sociální zařazení lze vyčíst z následující tabulky č. 1.¹⁰

Tabulka č. 1

<i>Rok</i>	<i>Výplata sociálních dávek ČR</i>	<i>Nezaměstnanost v ČR</i>
<i>2008</i>	9 940 600	229 800
<i>2009</i>	7 722 200	352 200
<i>2010</i>	7 142 800	384 200

Z této tabulky vyplývá, že se počet nezaměstnaných v ČR od roku 2008 zvyšuje, zatímco se počet sociálních dávek snižuje. Z tohoto se dá usuzovat, že větší počet osob se dostává do finančních problémů, přesto tyto problémy neřeší pomocí sociálních dávek. Důvodem může být zvýšení hranice, kdy má rodina ze zákona nárok na výplatu sociálních dávek.

Počet nezaměstnaných roste hlavně ve skupině osob se základním vzděláním, nebo se středním vzděláním bez maturity. Přehled počtů těchto osob uvádí tabulka č. 2. Tabulka vychází z počtu nezaměstnaných v jednotlivých obdobích uvedených v tabulce č. 1. Údaje jsou uvedeny v %. Výsledky součtů jsou k dispozici pouze za rok 2009, 2008. Pro porovnání uvádím v tabulce procenta nezaměstnaných osob se středním vzděláním s maturitou.¹¹

¹⁰ Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků VŠPS, <http://www.czso.cz>

¹¹ Tamtéž

Tabulka č. 2

<i>Rok</i>	<i>Vzdělání základní</i>	<i>Vzdělání střední bez maturity</i>	<i>Vzdělání střední s maturitou</i>
2008	29,6%	40,6%	24,1%
2009	22,8%	50,1%	20,4%

Nejvíce nezaměstnaných pochází ze skupin sociálně slabších, tedy jsou více ohroženi sníženou orientací na trhu práce a ve společnosti celkově. Určitá část těchto osob je sociálně hůře přizpůsobivá.

Otázka poskytování sociálních dávek však není jediným problémem, který sociální pracovníci řeší. Patří sem i poskytování sociálních služeb osobám s postižením fyzickým, mentálním či kombinovaným.

V České republice žije přes milion osob se zdravotním postižením, to je deset procent celkové populace v České republice. O většinu těchto osob pečuje vlastní rodina, ale přesto je v zařízeních sociální péče umístěna jedna pětina osob s mentálním postižením. Nárok na plný invalidní důchod má třicet procent zdravotně postižených, na částečný invalidní důchod má nárok jedenáct procent osob zdravotně postižených a polovina osob zdravotně postižených pobírá starobní či vdovský, vdovecký nebo sirotčí důchod. Lze tedy konstatovat, že osmdesát osm procent zdravotně postižených pobírá nějaký typ sociální dávky.¹² I v tomto případě se dá předpokládat, že počet osob, závislých na poskytování sociálních dávek se bude zvyšovat. Stejně tak počty osob, které hledají z důvodů svého postižení nebo věku umístění v odpovídajících domovech nebo ústavech sociální péče.

Z předchozích informací vyplývá, že velká část sociální práce se zabývá oprávněným vyplácením dávek státní podpory osobám, které na ně mají nárok. Sociální pracovníci také poskytují poradenskou činnost a zabývají se přímou péčí o osoby, které ji potřebují.

Pokud se jedná o vyplácení sociálních dávek, veškeré tyto výdaje jsou z celkového státního rozpočtu. Výdaje Ministerstva práce a sociálních věcí jsou v rozpočtu zatíženy částkou na výdaje ve výši 5 255 140 000,- Kč. Tato částka zahrnuje pouze výplatu státní sociální podpory, ostatních sociálních dávek a výplatu podpory v nezaměstnanosti.¹³

¹² Pomoc zdravotně postiženým lidem, Jan Fischer, předseda Č. statistického úřadu, <http://www.czso.cz>,

¹³ Srov. Zákon č. 433/2010 Sb. o státním rozpočtu České republiky na rok 2011, <http://www.mfcr.cz>

Výplata sociálních dávek a poskytování dalších sociálních služeb určených zákonem prostřednictvím sociálních pracovníků, je pro tu část populace, která řeší již zmiňované problémy, možností pomoci. Pokud by se tato sociální práce nevykonávala, část obyvatel by se dostala do velkých finančních či sociálních problémů a nebyla by je schopna řešit. Část osob z těchto skupin by se dostala na okraj společnosti a svou trestnou činností by ohrožovala celou společnost. Další skupiny osob, např. senioři nebo osoby se zdravotními či jinými komplikacemi, by zůstaly bez podpory a možnosti řešení své situace.

Právě vzniku této situace mají předcházet sociální pracovníci. Jejich práce je tedy pro společnost důležitá z hlediska prevence vzniku různých sociálních problémů, které mohou vést až k následné trestné činnosti. Statistické ukazatele upozorňují na zvyšující se objem finančních prostředků určených k řešení sociálních nerovností v naší společnosti. S růstem počtu osob potřebujících sociální podporu se také zvyšuje počet osob, které svou činnost směřují do sociální oblasti. Zvyšující se počty sociálních pracovníků však neznamenají zlepšení kvality poskytovaných služeb. Možná více než na počtu těchto pracovníků záleží na tom, jak svou práci vykonávají a na jejich profesionalitě v přístupu ke klientům.

1.1.3 Sociálně právní ochrana dětí

V zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách je určeno, že sociální péče se týká sociálně právní ochrany dětí, která je určena přímo zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Tento zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí se především zaměřuje na děti, jejichž rodiče:

- zemřeli
- neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
- nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti

Dále se zaměřuje na děti, které se dostávají do problémů v souvislosti s chybami ve výchově, se způsobem života, který vedou, nebo z důvodů žádostí rodičů o pomoc ve výchově.¹⁴

Z tohoto výčtu vyplývá, že sociálně právní ochrana dětí se týká všech skutků, které mohou spáchat nezletilí jedinci vzhledem ke svému problematickému chování, nebo těch skutků, které souvisí s výchovou dítěte rodiči či osobami, kterým bylo dítě svěřeno do

¹⁴ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

péče. Sociální pracovníci řeší veškeré problémy spojené s nezletilými jedinci. V oblasti sociálně právní ochrany dítěte je profesionalita pracovníků velmi důležitá, protože řeší problémy nejmladších členů společnosti, kteří nemají ještě oprávnění řešit své problémy sami.

Případů, které řeší sociální pracovníci v této oblasti, se týkají následující informace, které přinesl deník MF Dnes. Článek „*Úřady rozhodují o dětech, ale málo o nich vědí*“ popisuje problémy, související s dětmi z rozvrácených rodin. „*Sociální pracovnice, které mají vliv na osud dětí z rozvrácených rodin, nad sebou nemají téměř žádnou kontrolu a rozhodují se na základě svých pocitů. Většina pracovníků odborů sociální péče nemá speciální vzdělání k práci s dětmi.*“ Jako příklad je zde uveden případ jedenáctileté dívky. O jejím umístění v psychiatrické léčebně rozhodl soud v Praze 7 na doporučení oddělení sociální péče. Důvodem byla skutečnost, že dívka, která byla svěřena do péče matky, odmítala komunikovat s otcem. Jak je zde uvedeno, tento případ není jediným svého druhu. Ministerstvo práce a sociálních věcí připouští, že tento postup není správný. Nicméně řešení zatím není. Dítě odešlo do psychiatrické léčebny soud, který tak učiní na základě doporučení sociálních pracovníků. Ti se takto rozhodují na základě vyjádření psychologů. Podle rodičů a odborníků jsou největší chyby v příliš obecném znění zákonů. Závažné nedostatky jsou také v práci odborů sociální péče, kdy sociální pracovníci často rozhodují podle vlastních pocitů či zaběhlé praxe.¹⁵

Dalším případem, který vyvolává negativní postoje k sociálním pracovníkům v oblasti sociálně právní ochrany dětí, je nedávno zveřejněný případ týraného chlapce z Brna. „*Vinu na několikaletém utrpení nyní již osmiletého Dominika z Brna mají podle přibývajících svědectví nejen rodiče chlapce, ale jak informoval deník Právo, také pracovnice odboru sociální péče z radnice Brno-střed... A co na podezření magistrát Brno-střed? „Je pravda, že v rodině jsme do dubna 2010 vykonávali sociálně-právní ochranu dětí. Následně byla předána sociálnímu odboru Úřadu městské části Brno-Židenice, a to z důvodu změny trvalého bydliště. Jediná informace, kterou je možné v tuto chvíli dát, je, že s příslušnou pracovnící, která měla rodinu na starosti, byl dnes na její žádost ukončen pracovní poměr,*“ řekl v pondělí Právu mluvčí magistrátu Brno-střed Roman Burián. Konkrétní úřednice, která měla na dítě a rodinu dohlížet, v úterý sice

¹⁵ *Úřady rozhodují o dětech, ale málo o nich vědí*, MF Dnes, Antonín Viktora, 19.2.2011

požádala o rozvázání pracovního poměru, to jí ale, jak v úterý potvrdilo státní zastupitelství, odpovědnosti nezbavuje.“¹⁶

I přesto, že je v tomto případě práce sociálních pracovníků kritizována, je zřejmé, jak důležitá je pro společnost. To, že je vykonávána pracovníky, z nichž někteří nemají potřebnou kvalifikaci, nebo svou práci nedělají kvalitně je otázkou jinou, nicméně právě nedostatek vzdělání či profesionality práci sociálních pracovníků v očích veřejnosti snižuje, vzniká již zmiňovaná nedůvěra. To, že se lidé neobrací na sociální odbory s problémy, jejichž řešení spadá do kompetence těchto sociálních úřadů, může jedince přivést do dalších potíží.

1.1.4 Postoj společnosti k sociálním pracovníkům

Sociální pracovníci v současné době také řeší problémy, které se jeví jako nové. Vzniká nová koncepce sociálních služeb tak, aby odpovídala požadavkům společnosti. Do popředí se dostávají služby, které byly dosud na okraji zájmu sociálních pracovníků. Ostatně toto přiznává i Ministerstvo práce a sociálních věcí, kdy uvádí, že transformace sociálních služeb je jednou z priorit ministerstva. V uplynulých letech prošla česká společnost řadou změn, které se nevyhnuly ani oblasti sociálních služeb. Postupně začaly vznikat nové druhy služeb, které kladou důraz na to, aby uživatel zůstal součástí rodiny i širší komunity a nemusel se z přirozeného prostředí stěhovat kvůli svému postižení. Jedná se o postupnou deinstitucionalizaci systému sociálních služeb a to vede k postupné změně klasických ústavů na služby komunitní, které pomáhají člověku v jeho obvyklém prostředí. K tomuto procesu se přihlásila i Česká republika stěžejním dokumentem *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné druhy sociálních služeb poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporujících sociální začlenění uživatele do společnosti*, který byl schválen usnesením vlády č. 127 ze dne 21. února 2007. Součástí naplňování této Koncepce je také pilotní projekt MPSV *Podpora transformace sociálních služeb*, který začal v dubnu 2009 a je financovaný z Evropského sociálního fondu.¹⁷

V současné době dochází k mnoha změnám, ale nedá se říci, že je zatím veřejnost vnímá pozitivně. O celkovém vnímání sociální politiky státu ze strany obyvatel hovoří následující průzkum, který provedla Česká akademie věd v r. 2010.

¹⁶ Případ týraného chlapce z Brna, <http://www.pravo.cz>

¹⁷ Srov. *Transformace sociálních služeb*, <http://www.mpsv.cz>

Muži a ženy se, v hodnocení výše státních výdajů na jednotlivé oblasti sociální politiky, nebo sociální politiku, jako celek neliší. Z hlediska věku jsou to mladí lidé od 15 do 19 let, kteří se častěji neumí vyjádřit k výdajům ve vybraných oblastech. Kromě toho se věk výrazněji promítá do hodnocení výloh na důchody. Lidé starší 60 let je častěji označují jako nízké nebo příliš nízké. Podobně tato věková skupina reaguje i u výdajů na zdravotní péči a na sociální politiku jako celek. U naprosté většiny položek jsou to lidé s vyšším vzděláním, zejména vysokoškolským, kteří se častěji domnívají, že výdaje jsou vysoké, případně odpovídající, stejná skupina považuje svou životní úroveň za dobrou.

Názory občanů na výdaje státu v různých oblastech sociální politiky (v %)¹⁸

<i>Hodnocení vybraných úseků sociál. politiky z hlediska výdajů</i>	<i>11/2009</i>			<i>11/2010</i>		
	N	O	V	N	O	V
<i>na garanci životního minima, sociální pomoc v nouzi</i>	53%	26%	5%	49%	30%	9%
<i>Na přídavky na děti, rodičovský příspěvek</i>	55%	30%	7%	45%	36%	10%
<i>na dávky v nezaměstnanosti, zajištění v nezaměstnanosti</i>	45%	33%	13%	40%	33%	18%
<i>celkově na sociální politiku</i>	63%	30%	30%	48%	35%	10%

Pozn.: Dopočet do 100 % tvoří spontánní odpověď nevím.

N = nízké výdaje, O = odpovídající údaje, V = vysoké výdaje

Z této tabulky je možné soudit, že část obyvatel nepovažuje sociální pomoc státu za dostatečnou. Protože sociální politiku státu na veřejnosti reprezentují sociální pracovníci, v mnoha případech dochází k tomu, že klienti považují jejich práci automaticky také za nedostačující, tedy za nepříliš kvalitní.

Pokud se i v médiích objevují zprávy, které poukazují na chyby v práci sociálních pracovníků a na veřejnosti se rozšiřují pouze negativní postřehy klientů, kteří se na sociální pracovníky obrátili, je samotná práce sociálních pracovníků vnímána více negativně.

¹⁸ Hodnocení výdajů státu ve vybraných oblastech sociální politiky, <http://www.cvvm.cas.cz>

„Každá profese, která je veřejnosti svou povahou známá, se ve své základní struktuře odráží ve všeobecném mínění. Na profesní charakter sociálních pracovníků, lékařů atd. existují zcela určité kolektivní názory. Kolektivní obraz bývá zpravidla dvojitý: světlý a jasný na straně jedné a tmavý, negativní na straně druhé.“¹⁹ Je tedy zřejmé, že pohled na sociální pracovníky nemusí vždy souviset s kvalitou jejich práce, ale je ovlivněn i dalšími skutečnostmi.

Pokud se člověk rozhodne pro povolání v sociální oblasti, předpokládá se o něm, že má vysokou schopnost spontánního prosociálního jednání. Jde o takové jednání, které respektuje ostatní osoby, dále také o ochotu pomáhat, empatické cítění, schopnost sdílet problémy ostatních a podobně. Jsou to profesionální dispozice, které od jedince požaduje tato profese.²⁰ Tyto profesionální dispozice by měl mít na mysli každý zájemce o zaměstnání v pomáhající profesi a měly by se stát součástí osobnosti pomáhajícího pracovníka, tedy i sociálního pracovníka.

Co se však stane, pokud se u sociálního pracovníka objeví nedostatek všech těchto profesionálních požadavků? Jistě se to projeví na kvalitě jeho práce, na přístupu ke klientovi. V případě, že práce sociálního pracovníka je zřetelně nekvalitní, je možné, že bude nucen toto zaměstnání opustit. Někdy jedná vědomě a využívá svého povolání k tomu, aby uspokojoval své osobní potřeby a přání, které však nejsou v souladu s tím, co je náplní jeho práce. Pokud se stane, že porušení pracovní kázně nabývají závažných nedostatků, může dojít k tomu, že se tento pracovník dopouští rizika trestněprávního jednání.

Sociální síť by měla být především funkční, a to hlavně pro ty, kdo se nemohou obejít bez pomoci a nemají ani dostatečné schopnosti, aby svou sociální či životní situaci zlepšili nebo alespoň zvládli.

Nutnost zabývat se touto problematikou nabývá na významu zvláště nyní, kdy hospodářská krize posouvá do skupiny ohrožené sociálním vyloučením více lidí a rodin než kdy jindy. Je potřeba upozornit na neúčinnost sociální sítě vůči lidem na ulici, osamělým seniorům, či osobám s různým handicapem, jimž se nedostává dostatečných informací ani pomoci. Další skupinou, které je třeba věnovat zvýšenou pozornost, jsou rodiny s dětmi.

¹⁹ GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, s. 17

²⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 9

Je potřeba si uvědomit, že sociální pracovník často pracuje s lidmi, kteří neumí řešit složité sociální problémy z důvodu stáří či zdravotních problémů, fyzického, mentálního či kombinovaného postižení. Nezvládají orientaci v sociálních vztazích z důvodu nízkého věku skutečného či mentálního. Ocitají se v hmotné nouzi, která často souvisí s dlouhodobou nezaměstnaností, která může také být důsledkem zhoršeného zdravotního stavu či invalidity. Jedná se tedy o osoby snadno ovlivnitelné, u kterých může sociální pracovník využít jejich složité sociální situace, mentálních či zdravotních omezení a vytvořit tak u nich stav závislosti na své osobě a tak je využívat k uspokojení vlastních potřeb a zájmů.

1.2 Důvody k trestněprávnímu jednání sociálních pracovníků

V úvodu diplomové práce jsem položila otázku, co může být důvodem trestněprávního jednání osob v pomáhajících profesích, tedy i v profesi sociálního pracovníka. V tomto případě odpověď vyplývá z předchozího textu. Důvodem je nekvalitní, neodborná a neprofesionální sociální pomoc či poradenství, kterou má sociální pracovník v rámci své profese poskytovat. Pokud se kvalita, odbornost a profesionalita jednání s klienty týká postupů, které nejsou v souladu se zákonem, může se pracovník dopustit trestněprávního jednání. Ovšem ne každé porušení zákona je možné označit jako trestný čin. Některým porušením právních norem se pracovník dopouští jiných právních deliktů, např. přestupků. Tato porušení jsou řešena v rovině pracovníprávní či občanskoprávní. Ve své diplomové práci se budu zabývat pouze těmi činy, které je možné označit jako trestné na základě jejich ustanovení v Trestním zákoníku.

Další otázkou diplomové práce je ta skutečnost, proč se vůbec sociální pracovník dopouští porušení svých pracovních povinností? Skutečnosti, které mohou být příčinou takového jednání, uvádím v dalším textu.

1.2.1 Odborná kvalifikace sociálních pracovníků

Otázku dostatečného vzdělání sociálních pracovníků jsem již zmínila v předchozím textu. Jednalo se o vyjádření samotných sociálních pracovníků v oblasti sociálně právní ochrany dětí v souvislosti s rozhodováním o umístění dítěte do péče rodičů.

Tuto závažnou skutečnost si uvědomuje Ministerstvo práce a sociálních věcí. Novela zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách přináší MPSV pravomoc rozhodovat o

akreditaci vzdělávacích programů pro oblast dalšího vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách, vzdělávacích programů pro vedoucí pracovníky zaměstnanců, kteří v sociálních službách vykonávají odbornou činnost a programů pro odbornou podporu fyzických osob, které poskytují pomoc příjemci příspěvku na péči.

Přímo v zákonu č. 108/2006Sb. o sociálních službách jsou na vzdělávání pracovníků uvedeny veškeré požadavky na odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka. Ovšem tato aktuální dosažená způsobilost není tím, co zajišťuje sociálnímu pracovníkovi dostatečné vzdělání. Podle zákona č. 108/2006 Sb., je zaměstnavatel povinen zajistit pro své zaměstnance další vzdělávání, které má sloužit k obnově, upevnění a doplnění kvalifikace. Jde o zajištění specializovaného vzdělávání, účasti v akreditovaných kurzech, v odborných stážích v zařízeních sociálních služeb a účasti na školicích akcích.²¹

Vzhledem k těmto požadavkům je zřejmé, že si odpovědní pracovníci uvědomují nutnost odborného vzdělávání v oblasti poskytování sociální péče. Jsou si vědomi možných problémů, které mohou nastat v poskytování péče neodborným přístupem sociálních pracovníků. Nicméně je jisté, že v této oblasti jsou výjimky, kdy pracovníci zatím tuto podmínku nesplňují, přestože zákon č.108/2006 o sociálních službách toto požaduje.

V některých případech nebyla možnost doplnění pracovní kvalifikace či dalšího vzdělávání umožněna pracovníkům z různých objektivních důvodů – např. nedostatek kvalifikačních kurzů, nedostatek volných míst ke studiu na vysokých školách, atd. Z tohoto důvodu bych označila tyto důvody jako objektivní, ne vždy je v moci sociálního pracovníka tyto skutečnosti změnit.

Nicméně existují i důvody ke vzniku rizika trestněprávního jednání pracovníků v sociálních službách, které mají důvody ryze subjektivní. Sem je možné počítat různé vnitřní pohnutky, které vedou tyto pracovníky k trestněprávnímu jednání a spadají spíše do oblasti psychologie či přímo psychiatrie. Jako příklad je zde možné uvést kauzu *heparinového vraha Petra Zelenky*.

„Bývalému zdravotníku Petru Zelenkovi se u odvolacího soudu nepodařilo dosáhnout zmírnění trestu za usmrcení sedmi pacientů havlíčkobrodské nemocnice heparinem a za deset pokusů o vraždu. Vrchní soud v Praze potvrdil únorový verdikt, který ho poslal za mříže na doživotí. Obhajoba se tak patrně snažila prokázat, že je Zelenka duševně

²¹ Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

nemocný. Státní zástupkyně naopak zdůraznila, že Zelenkovo jednání bylo obzvlášť zavrženíhodné, protože si podle ní vybíral bezmocné oběti, které by proti němu nemohly svědčit, ani kdyby přežily. Tomu dal soudce Jiří Lněnička za pravdu, spojení "zvlášť zavrženíhodné pohnutky" použil přímo v rozsudku."²²

Tyto důvody ke spáchání trestněprávního jednání ve své diplomové práci dále rozebírat nebudu, protože nejsem odborníkem z oboru psychologie ani psychiatrie, nicméně považuji za důležité se o nich zmínit, protože existují.

Dále se zabývám některými subjektivními důvody pro vznik trestněprávního jednání sociálních pracovníků, ke kterým může dojít v souvislosti s výkonem jejich povolání.

1.2.2 Subjektivní důvody k trestněprávnímu jednání sociálních pracovníků

Lidské jednání je velmi složité. Otázkou zcela nezištného jednání se zabývá A.Guggenbühl-Craig, který na základě zkušeností došel k tomuto závěru: „*Nikdo nedokáže jednat na základě pouze čistých motivů. I ty nejušlechtilejší činy vycházejí z čistých i nečistých, světlých i temných motivů. Zcela neprávem jsou v důsledku této skutečnosti mnozí lidé a jejich činy zesměšňováni nebo zostouzeni. I sociální pracovník silně ovládaný mocenskými choutkami může činit rozhodnutí, která jsou pro klienta užitečná.*“²³ Na základě této informace lze předpokládat, že žádné jednání pracovníka v oblasti sociální péče nebude inspirováno *čistými* motivy.

Z tohoto lze usuzovat, že sociální pracovník vkládá do svého jednání i osobní motivy, které nemusí být vždy pouze *čisté*. Nicméně to nemusí být pro klienty ohrožením, pokud si tento pracovník svůj postoj uvědomuje. Klient je ohrožen pouze v případě, že pracovník sám sebe přesvědčuje o tom, že jedná na základě pouze *čistých* motivů. Díky tomuto postoji se u pracovníka začíná objevovat pocit moci nad klientem. Tento pocit moci postupně získává převahu nad jeho profesionálním přístupem ke klientovi. Následné selhání může vyústit až ve sporná rozhodnutí, která mohou hraničit se zákonem, popřípadě ho porušovat.²⁴

Sociálním pracovníkem s profesionálním přístupem se stává člověk, u kterého lze předpokládat, že jeho jednání bude vždy na základě správných rozhodnutí. Ovšem žádný člověk nejedná pouze z *čistých* pohnutek. Pokud jsou jeho pohnutky ovlivněny jeho

²² *Odvolací soud potvrdil doživotí pro heparinového vraha Zelenku*, <http://zpravy.idnes.cz>

²³ GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, s. 14

²⁴ Srov. GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, s. 14-15

snahou po uspokojení vlastních potřeb, hledá ve své práci možnosti, jak tyto neprofesionální potřeby naplnit. Vzhledem k již několikrát zmiňované cílové skupině klientů si tento pracovník uvědomuje svou převahu nad nimi, uvědomuje si svou moc, kterou nad nimi, z pozice své profese, má. Takový pracovník se vystavuje pokušení zneužít postavení klienta ke svému prospěchu. Toto jednání může vyústit až k trestněprávnímu jednání. Toto zneužívání moci nad klientem může být vyvrcholením jednoho ze syndromů, které se v práci sociálního pracovníka mohou objevit. Tímto je syndrom vyhoření.

1.2.2.1 Syndrom moci

V pomáhajících profesích pracuje pracovník s klientem na společném řešení jeho problémů. Často dochází k tomu, že pohled na řešení problému se u klienta a pracovníka rozchází. Někdy může dojít k situaci, kdy pomáhající pracovník jedná proti vůli klienta, který není vždy schopen sám rozeznat, co je pro něj dobré. Za určitých podmínek najde pracovník oporu v zákoně, který mu může dát možnost takové rozhodnutí prosadit. Pokud se pracovník rozhodne postupovat při svém rozhodnutí proti vůli klienta a nemá oporu v zákoně, musí být o správnosti svého rozhodnutí přesvědčen. Pokud není vnitřně přesvědčen, může se pracovník dopustit zneužití klienta k uspokojení svých vlastních potřeb.²⁵

Všichni lidé činní v sociálních profesích jsou v psychologickém pozadí svého konání velmi rozpolčení. Vůči okolí a před vlastním svědomím se cítí zavázání k tomu, aby měli jako hlavní motiv svého konání ochotu pomáhat. V temné hloubi duše se však zároveň vytváří opak, tedy ne přání pomáhat, ale potěšení spojené s touhou vládnout a zbavit klienta moci. Autor doslovně uvádí: „*Během let analytické práce se sociálními pracovníky jsem si znovu a znovu všiml toho, že kdykoliv musí být něco prosazeno silou, mají vědomé a nevědomé motivy zúčastněných mnoho forem. V pozadí číhá podivuhodná touha po moci. Celkem často se ukáže, že tu nejde tolik o blaho chráněného jako o moc ochránce.*“²⁶

K pocitu moci nad klientem vede pracovníka i jeho přesvědčení, že zasahuje do života klientovi s tím, že jeho zásah klientovi pomáhá. Nepřemýšlí nad tím, jaké důsledky pro klienta tato pomoc může mít. Pracovník může vyvolat v klientovi pocit závislosti, ničit

²⁵ Srov. GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, s. 21-25

²⁶ GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích* s. 14

jeho sebevědomí. Tím podporuje závislost klienta na své osobě a posiluje tak svůj pocit moci nad klientem.

1.2.2.2 Syndrom vyhoření

Jedním z problémů pracovníků, které jsou v poslední době často zmiňovány, je syndrom vyhoření. Název je odvozen z anglického jazyka, „*Jde svým způsobem o velmi výstižnou metaforu: ...Původně silně hořící oheň, symbolizující v psychologické rovině vysokou motivaci, zájem, aktivitu a nasazení, přechází u člověka stíženého příznaky syndromu vyhoření do dohořívání a vyhaslosti: kde nic není, tj. kde již není materiál, který by živil hořící oheň, nemá již co dál hořet.*“²⁷ Tento syndrom poškozují nejen psychiku člověka, ale silně ovlivňuje i kvalitu života osob, které postihuje. V některých případech jsou jeho příznaky shodné, nebo téměř shodné s příznaky některých duševních chorob či poruch.

Syndrom vyhoření potřebuje ke svému vzniku určité faktory, které způsobují jeho projevy a které souvisí s osobností člověka. Riziko onemocnění je vyjádřeno poměrem mezi rizikovými a protektivními faktory. Vnitřním klíčovým faktorem, který ovlivňuje odolnost člověka vůči negativním účinkům stresu je osobnost člověka, za klíčový sociální faktor jsou pokládány sociální vztahy, které člověk vytváří, ale také ty, které člověk přijímá z okolí. Osobnostní charakteristiky se pak promítají do procesu zvládání stresů. Osobnostní charakteristiky ovlivňují styl hodnocení, zvládání stresu a mohou pomoci vysvětlit odlišné způsoby odolnosti proti stresu u různých jedinců.²⁸

Lze tedy soudit, že osobnost člověka je tím, co určuje míru jeho odolnosti vůči stresu, který je jedním z hlavních faktorů, zodpovědných za syndrom vyhoření.

J. Jankovský uvádí: „*Syndrom vyhoření představuje celý soubor příznaků, projevujících se zpravidla u tzv. angažovaných pomahačů ztrátou elánu, radosti ze života a především energie a nadšení potřebných při výkonu profese. Dochází tak postupně k celkové stagnaci až rezignaci. Člověk je frustrován, reaguje předrážděností, nedůvěřivostí, depresivitou, apatií, cynismem a celkovým vyčerpáním.*“²⁹

Syndrom vyhoření se projevuje fyzickým, emocionálním a mentálním vyčerpáním, které vzniká v důsledku chronické zátěže, spojené s dlouhodobým pracovním nasazením pro jiné lidi.

²⁷ KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*, s. 3

²⁸ Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření* ž, s. 3-4

²⁹ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 158

U syndromu vyhoření je možné najít určitý vztah mezi naplněním smyslu života a vyhořením. Čím je u člověka naplnění smyslu života vyšší, tím, je jeho sklon k získání syndromu vyhoření nižší. Smysl života je určitě ovlivněn osobností člověka, jeho charakterem. Pokud bude osobnost člověka v souladu s morálními požadavky, jeho smysl života bude vyšší a tím bude odolnost tohoto pracovníka proti syndromu vyhoření zvýšená.³⁰

Syndrom vyhoření je tedy možné chápat jako proces, který vzniká v důsledku více okolností. V počátku se může syndrom vyhoření projevovat nadměrnou angažovaností pracovníka. Takto postižený pracovník si práci idealizuje a předstírá, že jeho volný čas je něco, co nepotřebuje. Zakládá si na svém vysokém pracovním nasazení, snaží se také o nepostradatelnost, popírá vlastní potřeby. V kolektivu spolupracovníků snižuje jejich práci, aby vynikla jeho vlastní dokonalost.³¹

Nadměrnou angažovanost pracovníka však není možné napínat do nekonečna. Nároky na jeho další práci postupně přerostou jeho schopnosti do té míry, že si sám pracovník musí přiznat, že se nároky na něj kladené neshodují s prožitkem úspěchu. Nastává situace, kdy je pro pracovníka problém srovnat požadavky zaměstnání a s jeho schopnostmi dostát těmto požadavkům. Dochází tím k pocitům úzkosti, tenze, únavy a vyčerpání. U pracovníka také dochází ke změně v postojích a chování. Vzniká zde tendence jednat s klienty neosobně a také mechanicky.³²

Pracovní nasazení upadá a naopak vzniká neprofesionální přístup ke klientům. Tím pak pracovník popírá to, co je náplní každé pomáhající profese. Tedy profesionální a lidský přístup ke každému klientovi. Pracovník postižený syndromem vyhoření je zároveň člověk, u kterého je možné najít osobní problémy v hledání smyslu života.

K problémům na pracovišti se přidávají i osobní problémy a u pracovníka dochází k apatii. Pracovník mění svůj přístup k práci, není již tak angažovaný, plní pouze základní pracovní povinnosti a někdy se snaží i o jejich odkládání. Jeho práce ztrácí na kvalitě, pracovník se staví ke klientům neprofesionálně.³³

Syndrom vyhoření ovlivňuje kvalitu práce pomáhajícího pracovníka a také jeho přístup ke klientům. Duševní vyčerpání vede pracovníka k negativním postojům k sobě, k okolí, ale hlavně k práci. Pak je pro tohoto člověka typické, že se z jeho práce vytrácí

³⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhající profesi*, s. 158-159

³¹ Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, s. 218

³² Srov. KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*, s. 5-6

³³ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhající profesi*, s. 159-160

lidský přístup ke klientům, které může vidět jako hlavní příčinu svých problémů „*Ve vztahu k původně vykonávané profesi a většině s ní souvisejících okolností se objevují hostilní pocity, úzkost, deprese, negativismus, emoční oploštění, lhostejnost. Výrazné je rovněž utlumení empatie a ztráta či výrazná redukce pozitivních vztahů k osobám, jimž má být poskytována určitá služba. Tyto osoby začínají být vnímány nikoliv jako lidské bytosti, ale jako objekty, tvořící součást vnějšího prostředí.*“³⁴

Jako zdroje vyhoření byly často popsány přepjaté motivace a iluzivní očekávání. Sebepřeceňování, fantazie a všemohoucnosti a zúžení životní perspektivy na pomáhající povolání je předstupněm vzniku syndromu vyhoření.³⁵

1.2.2.3 Syndrom pomocníka

V pomáhajících profesích však ohrožuje kvalitní a lidský přístup pracovníků nejen syndrom vyhoření, ale i další možné neprofesionální pracovní postupy, které jsou ovlivněny osobností pracovníka v pomáhajících profesích. Dalším syndromem, který může být příčinou trestněprávního jednání sociálního pracovníka, je popsán jako syndrom pomocníka.

Tento syndrom propůjčuje pracovníkovi rys fanatičnosti. Pracovník má pocit, že je jediným, kdo dokáže správně pochopit a plnit úkoly svého povolání. Hledá kolem sebe chyby ostatních, ale své si nepřipouští. Ke klientům se chová z pozice vševědoucího, kdo zná nejlépe jejich problémy a kdo je schopen najít řešení.

W. Schmidbauer ve své knize *Syndrom pomocníka* uvádí, že na základě své práce došel k těmto závěrům. „*A tak jsem přišel na obraz bezmocného pomocníka a na svou pracovní hypotézu, že lidé se někdy stávají pomocníky proto, že je pro ně obtížné nechat si pomoci. Z toho důvodu delegují závislost na své klienty. ...Přitom se mi z nich vylupoval určitý typ člověka, určitá charakterová struktura, kterou jsem nejdřív nazval sociální syndrom a později syndrom pomocníka*“³⁶ Tento syndrom pomocníka dále autor popsal a shrnul: „*Syndrom pomocníka tkví v neschopnosti projevit vlastní city a potřeby, která se stala součástí osobnostní struktury. V ní se spojila se zdánlivě nenápadnou fasádou v oblasti sociálních služeb a latentními fantaziemi o vlastní všemohoucnosti.*“³⁷

Právě pomáhající profese, tedy i sociální práce, umožňují pracovníkům zastírat a bagatelizovat vlastní problémy, které se týkají osobnosti pracovníka. Pracovník v této

³⁴ KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*, s. 9

³⁵ Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, s. 217-218

³⁶ SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, s. 8

³⁷ SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, s. 16

profesi se setkává se slabostí, bezmocností a přiznáním emocionálních problémů klientů, které vítá a podporuje je, zatímco jeho představa o sobě samém zůstává takových problémů ušetřena. Pomáhající pracovník vytváří iluzi o pomocníkovi, který je silný a je schopen pomáhat klientovi, který je na pracovníka odkázaný. Vlastní potřeby a pocity nejsou pak přiměřeně uspokojovány, protože pomáhající pracovník příliš lpí na své roli autority. Neuspokojené potřeby jsou potlačovány a zůstávají na primitivním, nerozvinutém stupni. Pracovník svým přehnaným pracovním nasazením kompenzuje tyto potlačené pocity, které vznikají z neschopnosti vyjádřit emoce a z nedostatku emocionální komunikace s okolím. V každodenním životě se setkáváme s různými poruchami a snahou o jejich kompenzaci. Pokud má pracovník dostatek vůle a osobní disciplíny, dokáže vyvolat zdání *normálního chování*. „Dokud pomáhající profese otvírá možnosti pro vlastní tvořivost a přináší vysokou sociální prestiž, postižení nevnímají, do jaké míry je jejich syndrom pomocníka omezuje. Ale sotva se takové plomby v dřravém sebevědomí začnou viklat, nebo dokonce vypadnou, narůstá vnitřní úzkost.“³⁸

Pokud se pracovník stane obětí syndromu pomocníka, znemožňuje mu tento syndrom kvalitní pracovní výkon. Pomáhající pracovník selhává ve svém poslání a toto selhání se může projevit i snahou o využití klientových problémů ve svůj prospěch, tedy možným trestněprávním jednáním.³⁹

³⁸ SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, s. 22

³⁹ Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, s. 29-30

2 Riziko trestněprávního jednání sociálních pracovníků

V životě každé společnosti je důležitý určitý řád, který zajišťují normy. Normy jsou sociální pravidla jednání. Právě tyto normy pomáhají každému členu společnosti při jeho lepší orientaci ve světě. Je potřeba odlišovat *normu mravní* a *normu právní*.

Mravní normy jsou určitá nepsaná pravidla, která jsou podmíněna kulturou, společenskými tradicemi či zvyky. Všeobecně jsou podporována souhlasem veřejného mínění. Pro *mravní normy* platí, že zavazují jedince v jeho svědomí. *Mravní normy* nejsou právně vymáhatelné, nicméně na jejich základě mohou vznikat příkazy, předpisy či pokyny, které již právně vymáhatelné jsou. V případě, že je *mravní norma* vyhlášena příslušným veřejně pověřeným orgánem, stává se *právní normou*.

Plnění *právní normy* již není pouze záležitostí svědomí člověka, jsou to pravidla jednání, jejichž plnění lze vynutit. Porušení *právní normy*, zveřejněné v Trestním zákoníku, je sankcionováno zákonem, výši a druh trestu ovlivňuje způsob porušení a příčinný vztah mezi protiprávním konáním a následkem takového jednání.⁴⁰ Pro lepší představu je zde možné uvést aktuální případ, kde se setkávají normy mravní a normy právní. Jde o případ odchodu českých lékařů do zahraničí. „*Prezident Václav Klaus si ve svém novoročním projevu vzpomněl i na lékaře: bohužel ne příliš v lichotivém světle. Odsoudil odborářskou akci Děkujeme, odcházíme a označil ji za nepřijatelné vydírání.*“⁴¹ Skutek je veřejně označen za trestný čin dle §175 Vydírání. S takovým označením tohoto jednání souhlasí jistě i část veřejnosti, přesto je jeho možné právní posouzení jako skutkové podstaty trestného činu dle §175 Vydírání nereálné. Spíše než o trestný čin se jedná o otázku etickou. Na tomto případě je možné připomenout morální normy a jejich odlišení od norem právních.

Pro každého člena společnosti je dodržování zákona povinností, pokud nechce být za jeho porušení trestán. Společnost klade důraz na to, aby některé osoby nezneužívaly svého postavení, a to jak své postavení dle odborných znalostí, tak dle určitého časového

⁴⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. Etika pro pomáhající profese, s. 45 - 47

⁴¹ *Prezident odsoudil lékaře: je to nepřijatelné vydírání*, <http://www.zdn.cz>

děje. V trestním zákoníku je tato specializace patrna při porovnání § 140 Vražda a § 142 Vražda novorozeného dítěte matkou. Dodržování zákona je vyžadováno také u všech pracovníků v různých profesích lidské činnosti.

Pracovní činnosti mají svá specifika a dle těchto specifík může být páchána trestná činnost, která souvisí právě s pracovním zařazením. Jsou některé druhy lidské činnosti ohroženy specifickým druhem trestněprávního jednání, které je možné předem odhadnout? Je možné na základě tohoto odhadu předcházet možnosti vzniku trestněprávního jednání ve vybraných oborech lidské činnosti? V Trestním zákoníku na toto pamatují některé Hlavy, které se týkají např. trestných činů vojenských. Nejsou zde uvedeny trestné činy, které jsou například spojené s profesí sociálního pracovníka. V následujícím textu své práce se zaměřím na tyto otázky, které budu řešit v souvislostech s pomáhajícími profesemi, konkrétně v souvislosti s oblastí sociální práce.

Pomáhající profese, tedy i sociální práce, je službou klientům, kteří na ni mají při splnění určitých podmínek ze zákona nárok. U sociální péče tyto nároky určuje např. zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ale také zákon č. 359/1999Sb. o sociálně právní ochraně dětí. V zákonech je uvedeno, kdo a za jakých podmínek se stává klientem pověřených pracovníků v sociální oblasti.

V případě zákona č. 359/1999Sb o sociálně právní ochraně dětí se jedná o dodržení ustanovení, která říkají, že tento zákon dbá o to, aby zůstala zachována všechna práva a oprávněné zájmy dítěte. Tato práva dítěte zajišťuje také Úmluva o právech dítěte. „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před a během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli osob, starajících se o dítě.*“⁴²

Na základě této citace je zřejmé, že porušení Úmluvy o právech dítěte souvisí s možným trestněprávním jednáním sociálních pracovníků, pokud se jejich činnost týká sociálně právní ochrany dětí.

V případě zákona č.108/2006 Sb. o sociální péči je určeno následující:
Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání, nebo

⁴² Úmluva o právech dítěte, <http://www.unicef.cz>

prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.⁴³

V tomto případě je tedy možné hledat trestněprávní pochybení u sociálních pracovníků, které vzniká porušováním výše uvedených zásad o zachování lidské důstojnosti, ochraně před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, urážením, nebo zneužíváním včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním, nedbalým zacházením, trýzněním, vykořisťováním, nebo porušováním dalších lidských práv a svobod.

Trestné činy, kterých se může sociální pracovník dopustit v souvislosti s porušením těchto ustanovení, je možné najít v Trestním zákoníku. Ten obsahuje soubor všech činů, které lze hodnotit, vzhledem k jejich skutkové podstatě, jako trestné činy. Proto se v další části diplomové práce věnuji vybraným trestným činům, které mohou souviset s profesemi v oblasti sociální práce. Před samotným výběrem je potřeba ještě vysvětlit pojmy, které s touto problematikou souvisí.

2.1 Trestný čin, pachatel, trestněprávní jednání

Pokud se sociální pracovník dopustí pochybení ve své práci, je možné toto pochybení řešit na základě Občanského soudního řádu, tedy zákona č.7/2009 Sb. Tento zákon řeší problémy pracovně právního charakteru, občanské spory apod. Trestné činy, kterých se pracovník v pomáhající profesi může dopustit, řeší Trestní zákoník, tedy zákon č.40/2009 Sb. V Trestním zákoníku jsou trestné činy vymezeny a jsou zde stanoveny sankce, které z porušení zákona vyplývají. Ve své diplomové práci vycházím z ustanovení Trestního zákoníku pro popis protiprávních jednání.

Na začátku je potřeba vysvětlit pojem *trestný čin*. Cituji Trestní zákoník: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“⁴⁴ Pro rozhodnutí, zda konkrétní trestný čin je skutečně trestným činem, nestačí pouze jeho zhodnocení ve vztahu ke znakům uvedeným v příslušném ustanovení Zvláštní části Trestního zákoníku, ale je potřeba zhodnotit také stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.⁴⁵

⁴³ Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

⁴⁴ Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 1, § 13

⁴⁵ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl I*, s. 38 - 39

Pojem, který se v diplomové práci objevuje, je *trestněprávní jednání*. Tento pojem není v zákoně přímo specifikován. Přesto se s pojmem *trestněprávní jednání* lze setkat v terminologii, která se zákonem souvisí. Obecně lze říci, že trestněprávní jednání je takové, v jehož důsledku je naplněna skutková podstata trestného činu.

Důležitým pojmem, který se tématu týká, je pojem *pachatel*. V zákoně je uvedeno, že pachatelem trestného činu je ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu. Pachatelem trestného činu je podle zákona také ten, kdo využije jinou osobu, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl nebo proto, že jedná v nutné obraně či krajní nouzi. Pojmem nepříčetnost je míněna duševní porucha, která nedovoluje rozpoznání protiprávního jednání, nebo nedovoluje ovládat jednání osoby, které se toto týká. Nedostatečným věkem je míněn věk pod hranicí dovršených patnácti let. Právě využití nepříčetné nebo nezletilé osoby, osoby, která jedná v okamžiku krajní nouze, či osoby, která může jednat v nutné obraně, je pro pracovníky v pomáhající profesi určité riziko, protože jeho práce se skládá s komunikace s jedinci, kteří mohou mít tyto zmíněné znaky.⁴⁶

2.1.1 Úmysl při páchání trestného činu

Pojem *úmysl* je pro mou diplomovou práci velmi důležitý. Ve své práci se věnuji trestným činům, které byly spáchány úmyslně, tedy ne z nedbalosti.

V Trestním zákoníku je uvedeno, že odpovědnost za trestný čin je podmíněna úmyslným zaviněním, pokud však zákon výslovně nestanoví, že postačí zavinění z nedbalosti. Trestní zákoník v §15 přímo uvádí: „*Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel chtěl způsobem uvedeným v zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tímto srozuměn.*“⁴⁷ Tato zásada patří mezi základní pojmy, na kterých je postavena definice trestného činu.

Úmyslné zavinění je vnitřní, psychický stav pachatele, který patří k podstatným složkám trestného činu. Toto úmyslné zavinění trestného činu je vybudováno na složce vědění, tedy na souhrnu vnímání a představ pachatele o předmětech, jevech a procesech, ke kterým dospěl svým úsudkem na základě znalostí a zkušeností. Dále je tento úmysl založen na vůli pachatele, tedy na jeho rozhodnutí jednat určitým způsobem se znalostí

⁴⁶ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 4, § 22

⁴⁷ Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 1, § 15

podstaty věci.⁴⁸ Z tohoto vyplývá, že pokud jedná pachatel s úmyslem trestný čin spáchat, je si vědom této skutečnosti, stejně jako toho, že na základě svého jednání může být trestně stíhán. Přesto se pro trestně právní jednání rozhoduje v souladu se svou svobodnou vůlí. Pachatel jedná přímo s úmyslem spáchat trestný čin.⁴⁹

Nedbalost je v Trestním zákoníku definovaná v § 16 následovně: „*Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.*“⁵⁰ Při jednání z nedbalosti dochází oproti jednání z úmyslu k zásadní změně. V tomto nedbalostním jednání chybí volní složka jednání, protože u tohoto jednání není vůle spáchat trestný čin. Trestní zákoník rozlišuje nedbalost vědomou a nevědomou. Při vědomé nedbalosti pachatel věděl, že může porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, nicméně spoléhal na to, že takový následek nenastane. Nedostatečné zhodnocení možných následků jednání nespočívá v neznalosti pachatele, ale v tom, že pachatel nedocenil možné následky svých činů. Při nevědomé nedbalosti se zjišťuje možnost znalosti, kterou měl pachatel o následcích svého činu.⁵¹

Pachatel takto jedná z neschopnosti odhadnout možné následky svého činu. Nejedná tedy vědomě s úmyslem spáchat trestný čin. Přesto může být za své jednání potrestán, míra nedbalosti (nedbalost hrubá, méně závažná, lehká) je jedním z hledisek při stanovení stupně nebezpečnosti činu pro společnost. Z tohoto stupně nebezpečnosti pro společnost vychází i způsob a výše trestu.⁵²

Úmyslné zavinění trestného činu je v rozporu s morálními hodnotami společnosti a etickými hodnotami jednotlivce. Z těchto důvodů se ve své diplomové práci zabývám pouze trestnými činy úmyslnými.

Trestní zákoník stanoví dále jednotlivé fáze směřující k dokonání trestného činu. Nižší stupně jako příprava a pokus trestného činu jsou trestné podle trestní sazby stanovené na

⁴⁸ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl I*, s. 47 - 56

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 48 - 49

⁵⁰ Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, Díl 2, §16

⁵¹ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl I*, s. 49 - 53

⁵² Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl I*, s. 61 - 63

zvláště závažný trestný čin, ke kterému směřovaly, taxativně uvedený v Trestním zákoníku. Ani tyto jednotlivé fáze, které směřují k dokonání trestného činu, nebudu ve své diplomové práci brát v úvahu.

2.2 Trestní zákoník

Účelem Trestního zákoníku, tedy zákona č.40/2009Sb. je chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob. Ustanovení o účelu zákona je také základní směrnicí pro výklad a aplikaci trestního práva. Základní funkcí trestního práva je ochrana společnosti před kriminalitou, především formou postihu trestných činů, které lze považovat za společensky nebezpečné činy. Znaky těchto činů jsou uvedeny v Trestním zákoníku. Trestní právo je součástí systému společenské a státní kontroly, soustřeďuje se a omezuje na ochranu před trestnou činností, přičemž musí nejen udržovat kriminalitu v určitých mezích, ale také musí přispívat k jejímu postupnému omezování. Toto vše musí probíhat v souladu s demokratickými, společenskopolitickými, kriminologickými a právními myšlenkami. Trestní právo vytváří pro demokracii potřebný prostor, ale nezasahuje do společenského, politického a hospodářského života z jiného důvodu, než je ochrana společnosti před trestnými činy, uvedenými v Trestním zákoníku, popřípadě v dalších zákonech.⁵³

Prostředkem k dosažení účelu Trestního zákoníku jsou tresty a ochranná opatření. Tyto prostředky mají za úkol ochránit důležité zájmy společnosti, zabránit a předcházet trestným činům a mají také výchovně působit na ostatní členy společnosti. Prostředkem k dosažení ochrany společnosti před výše jmenovanými skutečnostmi je také již samotné vymezení jednotlivých trestných činů, tedy jednání, která mají znaky trestného činu a stanovení sankcí za tyto trestné činy.

Trestní zákoník je rozdělen na tři části:

- První část je *Obecná část*, kde jsou uvedeny základní pojmy, které se týkají působnosti trestních zákonů, základů trestní odpovědnosti, okolností vylučujících protiprávnost činu, zániku trestní odpovědnosti, druhů trestných sankcí, zahlazení odsouzení a zvláštních ustanovení o některých pachatelích.
- Druhá část je *Zvláštní část*, kde jsou uvedeny jednotlivé druhy trestných činů. Jsou rozděleny do Hlav podle skutkové podstaty. V této Zvláštní části Trestního zákoníku

⁵³ Srov. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl I*, s. 1

je možné najít veškeré trestné činy, kterých se může dopustit kterýkoliv občan naší republiky a jejichž potrestání náleží příslušným orgánům.

- Třetí část jsou *Přechodná a závěrečná ustanovení*. Do této části patří seznam všech předchozích zákonů, jejichž skutková podstata je Trestním zákoníkem změněna, stejně jako i některá usnesení vlády. Dále je zde uvedeno, že tento Trestní zákoník nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2010.⁵⁴

Při vyhledání skutkových podstat trestných činů, které se mohou týkat sociálních pracovníků, vycházím z druhé části Trestního zákoníku, tedy Zvláštní části.

2.3 Zvláštní část Trestního zákoníku

Zvláštní část je rozdělena do jednotlivých Hlav nazvaných podle skutkové podstaty trestných činů, které obsahuje. Již z názvů některých Hlav je zřejmé, že svou podstatou neodpovídají riziku trestněprávního jednání sociálních pracovníků. Jedná se o Hlavu IV – *Trestné činy proti rodině*, o Hlavu VI – *Trestné činy hospodářské* (např. Trestné činy proti měně a platebním prostředkům, proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou, atd.), o Hlavu VIII – *Trestné činy proti životnímu prostředí*, o Hlavu IX – *Trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci* (např. Trestné činy proti obraně státu, proti bezpečnosti České republiky, cizího státu a mezinárodní organizace), dále o Hlavu XI – *Trestné činy proti branné povinnosti* o Hlavu XII – *Trestné činy vojenské*, o Hlavu XIII – *Trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy*.

V následující části diplomové práce se budu zabývat jednotlivými Hlavami Trestního zákoníku, jejichž obsah odpovídá riziku trestněprávního jednání sociálních pracovníků.

2.3.1 Hlava I Trestné činy proti životu

Trestné činy proti životu a zdraví se jistě řadí mezi nejvíce společensky nebezpečné, kterých se může pachatel dopustit. Trestní právo poskytuje ochranu proti úmyslným útokům proti životu a zdraví vůči každému jednotlivci společnosti. V Díle 1 této Hlavy jsou zahrnuty trestné činy proti životu.

⁵⁴ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Trestné činy v této Hlavě souvisí s lidským životem, se zdravím, s trestnými činy proti těhotné ženě, s trestnými činy souvisejícími s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, lidským embryem, lidským genomem. Tyto trestné činy je možné dávat do souvislostí s pomáhajícími profesemi, ale pouze s profesemi zdravotními. V případě některých trestných činů je tato skutečnost přímo uvedena v Trestním zákoníku. Týká se to např. trestného činu dle §150 *Neposkytnutí pomoci*. Tento paragraf popisuje dvě samostatné skutkové podstaty tohoto trestného činu. V prvním případě jde o poskytnutí pomoci, kdy tuto povinnost má každý občan. V druhém případě se jedná o povinnost pomoci, která vyplývá přímo z povahy povolání. Je zde uvedeno, že osoba, která neposkytne pomoc druhému člověku v nebezpečí smrti, nebo pokud jeví vážné poruchy zdraví, nebo vážného onemocnění, ač je podle povahy svého povolání tímto povinna, bude potrestána podle zákona.⁵⁵ V Komentáři k zákonu je přímo vyjmenováno, kterých zaměstnání se toto ustanovení týká. Z hlediska pomáhajících profesí je zde jmenován lékař, porodní asistentka, zdravotní sestra.⁵⁶

Rozhodně není možné tvrdit, že lékaři jsou potencionálními pachateli výše uvedených trestných činů. Nicméně náplň jejich práce jim umožňuje přístup k informacím, které nejsou běžně přístupné laické veřejnosti a které mohou vést ke spáchání trestných činů proti lidskému životu a zdraví. Další pomáhající profese se liší od lékařské profese tím, že nemají toto specializované vzdělání, proto je z jejich hlediska nesnadné dopustit se trestného činu v této oblasti.

2.3.2 Hlava II Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství

Základní lidská práva a svobody jsou zakotveny v Listině základních práv a svobod. tedy v zákoně č. 2/1993 Sb., ve kterém jsou vyjmenována základní práva, na která má nárok každý občan ČR. Doslova se zde uvádí: „*Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.*“⁵⁷ Trestné činy zde popsané se týkají osobní svobody a způsobů jejího porušování. Objektem trestného činu proti svobodě, právům na ochranu osobnosti a soukromí je osobní svoboda člověka v širokém záběru. Jde o svobodu jedince ve všech sférách jeho života. V této souvislosti

⁵⁵ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava I, díl 3, §150

⁵⁶ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1238

⁵⁷ Listina základních práv a svobod, <http://www.psp.cz>

je potřeba připomenout, že právě základní lidská práva a svobody jsou zmíněna také v zákonu č.108/2006 Sb. o sociálních službách, stejně jako v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Z tohoto důvodu je možné předpokládat, že právě v této Hlavě jsou ustanoveny ty trestné skutky, které představují riziko pro sociální pracovníky.

2.3.2.1 Díl 1 Trestné činy proti svobodě

V Díle 1 této Hlavy jsou uvedeny trestné činy proti svobodě. Trestný čin dle §168 *Svěření dítěte do moci jiného* je takový, který se přímo dotýká pracovníků v sociálně právní ochraně dětí. Ze spáchání trestného činu bude potrestán ten, kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce, nebo pro obdobný účel.⁵⁸ V současné době je problémem mnoha párů neplodnost. Jednou z možností, jak toto řešit je adopce dítěte. *„Rozhodnutí soudu o osvojení nebo svěření dítěte do pěstounské péče předchází řada činností, které uskutečňují orgány sociálně-právní ochrany a též soudy. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívající ve výběru určité fyzické osoby, vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte a zajištění osobního seznámení s touto osobou nesmí provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby, než jsou orgány sociálně-právní ochrany.“*⁵⁹

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osobě než rodičům, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Před rozhodnutím o svěření dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče. O svěření dítěte, které je v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, nebo z vůle rodičů, do péče budoucích osvojitelů, rozhodne orgán sociálně-právní ochrany dětí. Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁶⁰

Z těchto informací vyplývá nezastupitelná role sociálně právní ochrany dětí, tedy práce sociálních pracovníků při osvojování dítěte. Jsou to právě oni, kdo vyhotovují posudky a vyjadřují se k osobě žadatele o osvojení dítěte. V dostupné literatuře jsem nenašla případ, kdy by se sociální pracovník dopustil trestného činu dle §168 Svěření dítěte do moci jiného. Přesto zákon na tuto možnost pamatuje a proto je potřeba ji brát

⁵⁸ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 1, §169

⁵⁹ Zprostředkování osvojení a pěstounské péče, www, <http://www.mpsv.cz>

⁶⁰ Srov. Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

jako riziko možného spáchání trestného činu v souvislosti s profesí sociálních pracovníků v oboru sociálně právní ochrany dětí.

Trestné činy *Zbavení osobní svobody a omezování osobní svobody*, dle §170 a §171 Trestního zákoníku, se týkají zbavení a omezování svobody jedince ve smyslu volného pohybu každého člověka, tedy i dítěte.⁶¹ Zbavení osobní svobody znamená trvalé nebo dlouhotrvající omezení osobní svobody, které připomíná uvěznění. Omezování osobní svobody člověka je zásah do osobní svobody, kdy je znemožněn nebo omezen volný pohyb člověka. Zároveň je člověku znemožněno svobodné rozhodování o volném osobním pohybu. Může jít o držení v uzavřeném prostoru či znemožnění pohybu pomocí překážky, např. určitým způsobem uchopení, svázáním atd. K oběma trestným činům musí dojít bez oprávnění, to znamená, že nikdo nemůže být zbaven osobní svobody, ani omezen na osobní svobodě, pokud zákon nestanoví jinak. V praxi jsem narazila na tento problém v souvislosti s poskytováním služeb v domovech seniorů či podobných zařízeních. Jde o ty postupy, kdy jsou klienti vyčleňováni z určitých důvodů mimo ostatní kolektiv a jsou drženi v oddělených prostorách. Důvodem takového jednání je údajně jejich zdravotní či mentální stav. Toto oddělené umístění klientů zdůvodňují dále pracovníci zařízení jako ochranu ostatních klientů před těmito jedinci, kteří je mohou ohrožovat či vyrušovat. Otázkou je, zda je personál těchto zařízení odborně vyškolen v tom, aby poznal, kdo skutečně potřebuje oddělené prostory. Setkala jsem se s názory uživatelů těchto služeb, že v některých případech si pracovníci ulehčují svou práci tím, že uzavřou pro ně obtížné klienty do izolace a nemusí řešit problémy, které by mohly vznikat. Většinou se jedná o klienty, kteří nejsou schopni sami žádat o nápravu stávající situace a ani jejich příbuzní nechtějí tento stav řešit pomocí zákonů. Důvodem je obava, že jejich příbuzný bude muset zařízení pustit a rodina není schopna se o tohoto jedince postarat v domácím prostředí. To jsou důvody, proč tato trestná činnost zůstává často skrytá a tudíž nepotrestaná. Zde je potřeba zvážit i možnost spáchání tohoto trestného činu v případě umístění nezletilých či mladistvých jedinců do ústavní péče.

Problémem omezování osobní svobody se v roce 2009 zabývala i kancelář veřejného obhájce práv ve zprávě ochránce Poslanecké o jednotlivých věcech, v nichž nebylo dosaženo dostatečných opatření k nápravě. Po provedení systematické návštěvy zařízení, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí, nebo v důsledku závislosti na poskytované péči, ochránce vypracuje zprávu o svých zjištěních,

⁶¹ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 1

jejíž součástí mohou být doporučení nebo návrhy opatření k nápravě. Ochránce vyzve zařízení, aby se k jeho zprávě, doporučením nebo návrhům na opatření k nápravě vyjádřilo ve lhůtě stanovené ochráncem...⁶²

Problém omezování osobní svobody je možné najít i v případě tolik diskutovaných síťových lůžek. K této otázce se vyjádřil i Senát Parlamentu ČR: „...aktuální hodnotící zprávy českých a zahraničních organizací a orgánů, které poukazují na nevyhovující stav při dodržování lidských práv u osob s duševním onemocněním, či mentálním postižením v České republice. Za všechny je možné jmenovat zprávu Evropského výboru Rady Evropy pro zabránění mučení a nelidskému, nebo ponižujícímu zacházení, nebo trestání /CPT/, či zprávu Mental Disability Advocacy Center Budapest /MDAC/, která mapuje stav používání tzv. „síťových lůžek – klecí“ ve čtyřech kandidátských zemích, včetně ČR. V obou zmiňovaných zprávách je používání síťových lůžek označeno jako metoda, která je z hlediska lidských práv a lidské důstojnosti nepřijatelná. V obou dokumentech jsou relevantní státní orgány v každé z těchto zemí vyzývány k rychlým krokům, které povedou k odstranění užívání síťových lůžek ze zdravotnických zařízení a z ústavů sociální péče. Problematika síťových lůžek je však jen špičkou ledovce komplexní problematiky stávajícího systému zdravotní a sociální péče, poskytované této skupině spoluobčanů.“⁶³

Otázka omezování osobní svobody v zařízeních, která poskytují péči o klienty je problémem, který je znám, nicméně není mu věnována v praxi taková pozornost, jakou by si zasloužil. Důvodem může být právě skutečnost, že poškození nemají možnost stížností z důvodu omezeného pohybu a neexistence kontroly ze strany zřizovatelů ústavů či orgánů, v jejichž kompetenci kontrola je.

Kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán..., takto zní skutková podstata trestného činu dle §175 *Vydírání*.⁶⁴ Objektem trestného činu je v tomto případě svobodné rozhodování člověka. Pod pojem těžká újma je možné zařadit takové jednání pachatele, které může vést k poškození dobré pověsti, cti nebo může poškodit rodinný život poškozeného.⁶⁵ Tento trestný čin může být rizikovým pro sociální pracovníky.

Některé organizace poskytující sociální služby v rozsahu uvedeném v zákoně č.108/2006 Sb. o poskytování sociálních služeb si tuto skutečnost uvědomují a snaží se jí

⁶² Srov. Zpráva za čtvrté čtvrtletí 2009, <http://www.ochrance.cz/>

⁶³ Dodržování lidských práv u osob s mentálním postižením, K. Kozáková, <http://www.senat.cz/>

⁶⁴ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 1, §175

⁶⁵ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1388 - 1389

předcházet. Příkladem může být Terénní a ambulantní sociální rehabilitace nevidomých a slabozrakých po celém území České republiky Tyfloservis o.p.s. Tato společnost má ve své vnitřní směrnici, která obsahuje veškeré informace k poskytování služeb, uvedeny příklady porušování práv klientů a je zde uvedeno:

V průběhu poskytování služeb nastává řada situací, ve kterých lze jednat v souladu s uznávanými právy klientů, nebo zájemců o služby, nebo v rozporu s nimi. Následující přehled některých konkrétních způsobů porušování práv, či jejich nedostatečného naplnění je snahou o pojmenování situací, ke kterým by v rámci jednotlivých fází poskytování služeb Tyfloservisu nemělo docházet. Tyto přestupky budou řešeny s dotyčným pracovníkem na základě zákona. Jedním z těchto přestupků je „vydírání klienta např. „Nepomohu Vám, pokud mi nevyhovíte ..., nezaplatíte..., nestanovíte mne svým dědicem...“,“ apod. *Žádání protislužby. Vyvolávání dojmu, že klient musí něco udělat nebo strpět, aby mu byla kvalitní služba poskytnuta.*⁶⁶ Tento příklad je pouze jednou z možností, k jakému typu vydírání může u sociálních pracovníků dojít. Podobný přístup ke klientům se může objevit v práci kteréhokoli sociálního pracovníka.

Téměř každý sociální pracovník pracuje s klientem, u kterého je seznámen s citlivými osobními informacemi. Může jít o osobní, zdravotní či majetkové informace, které pachatel zneužije k tomu, aby klienta přinutil k vykonání skutku, který není podle jeho svobodné vůle a uspokojil tím některou vlastní potřebu.

Trestné činy proti svobodě jsou již skutkovou podstatou určeny jako rizikové vzhledem k sociálním pracovníkům.

V této Hlavě II, díle 1 Trestního zákoníku jsou ustanoveny další trestné činy, jejich obsah však nevidím pro pracovníky v pomáhajících profesích jako rizikový, ve smyslu zneužití postavení pracovníka sociálních služeb vůči klientovi.

2.3.2.2 Díl 2 Trestné činy proti právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství

Trestný čin dle §180 *Neoprávněné nakládání s osobními údaji* je ustanoven v Trestním zákoníku jako neoprávněné zveřejnění, sdělení, zpřístupnění, jiné zpracování nebo přisvojení si osobních údajů, které byly o jiném shromážděné v souvislosti s výkonem

⁶⁶ Srov. Vnitřní směrnice Tyfloservisu č. 04/2009, <http://www.tyfloservis.c>

veřejné moci a způsobení vážné újmy na právech nebo oprávněných zájmech poškozeného.⁶⁷

Téměř každý sociální pracovník získává od klienta informace, které mají důvěrný charakter. Jejich zveřejnění může být pro klienta nepříjemné, až ohrožující. Rizikem spáchání tohoto trestného činu je ohrožen každý sociální pracovník, který tyto informace sdělí cizímu člověku z důvodu svého prospěchu. Právě tyto informace, pokud jsou zveřejněny, mohou klienta uvádět do nepříjemného postavení. Mohou poškodit jeho dobré jméno, jeho rodinu, jeho pracovní postavení. Tento problém se však týká i státní správy, konkrétně sociálně právní ochrany dětí.

Zástupkyně ochránce lidských práv šetřila několik případů, v nichž registr ISEO⁶⁸ obsahoval osobní údaje o osvojení a vazebních osobách osvojenců. Tyto informace byly zpřístupňovány a zpracovávány i jinými státními orgány, např. policií a soudy. Takový stav je z pohledu ochrany soukromí osvojenců i osvojitelů nepřijatelný. V konkrétně šetřených případech byli osvojitelé opakovaně dotazováni různými státními orgány na místo pobytu původního rodiče jejich dětí, nebo jim byla dokonce doručena doporučená zásilka na jméno biologické matky osvojeného dítěte. Celý případ nese mimo jiné i znaky trestného činu neoprávněného nakládání s osobními údaji.⁶⁹

Podle zákona č. 101/2000Sb. o ochraně osobních údajů ten, kdo osobní údaje shromažďuje v souladu se zákonem, tedy ne pro osobní účely, je povinen takto jednat vždy se souhlasem fyzické osoby a v mezích uděleného souhlasu. Je nutné, aby:

- tento souhlas splňoval všechny náležitosti právního úkonu
- byl svobodný, vážný, určitý a srozumitelný
- ten, kdo souhlas poskytuje, si byl vědom důsledku svého konání
- ten, kdo souhlas poskytuje, byl předem informován, za jakým účelem, kým, na jak dlouho a konkrétně jaké jeho osobní údaje budou zpracovány
- v případě očekávaného zpracování citlivých údajů byl souhlas učiněn výslovně
- byl prokazatelný po celou dobu zpracování

U mnoha klientů sociálních služeb jsou tyto podmínky velmi těžko splnitelné, zvláště pokud se jedná o klienty ve vysokém věku, s mentálním postižením nebo s podobnými problémy. V tomto případě mohou dát souhlas pouze rodiče, či určený zákonný zástupce.

⁶⁷ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 2, §180

⁶⁸ ISEO - Informační systém pro evidenci obyvatel je veden na základě zákonů č. 133/2000 Sb. a 365/2000 Sb.

⁶⁹ Práva osob při ochraně údajů, <http://www.ochrance.cz>

Tato skutečnost není vždy dodržována, stejně jako další podmínky tohoto souhlasu. Již tím, že sociální pracovník nedodrží podmínky pro zpracování osobních údajů a tyto údaje zpracuje pro osobní potřeby, nebo za účelem dalšího použití bez vědomí klienta, porušuje zákon.

Ostatně již Trestní zákoník pamatuje na možnost zneužití osobních údajů klientů přímo v ustanovení trestného skutku následovně: Stejně bude potrestán, kdo poruší státem uloženou, nebo uznanou povinnost mlčenlivosti tím, že neoprávněně zveřejní, sdělí nebo zpřístupní třetí osobě osobní údaje získané v souvislosti s výkonem svého povolání, zaměstnání, nebo funkce a způsobí tím újmu na právech, nebo oprávněných zájmech osoby, již se osobní údaje týkají.⁷⁰

Na základě svých zkušeností považuji právě tento trestný čin za jeden z nejrozšířenějších trestných činů v oblasti sociálních služeb. V Trestním zákoníku je uvedeno pod tímto paragrafem, že trestného činu neoprávněného nakládání s osobními údaji se dopouští pachatel i z nedbalosti. V tom právě vidím celý problém. Mnoho sociálních pracovníků si neuvědomuje, jak závažného přestupku se dopouští, pokud svým známým či přátelům vypráví o svém zaměstnání, o práci s klienty, které uvádí jménem, často i s dalšími podrobnostmi.

Paragraf 181 Trestního zákoníku hovoří o trestném činu *Poškození cizích práv*. Čin se stává trestným, pokud pachatel způsobí jinému vážnou újmu na právech tím, že ho uvede v omyl nebo něčí omyl využije.⁷¹ Tento paragraf však nechrání pouze majetková práva občanů, ale týká se rodinných, pracovních vztahů, práv právnických osob, apod. Tím, že pachatel uvede někoho v omyl, předstírá okolnosti, které nejsou skutečným stavem věci. Při využití omylu jiného pachatel sám omyl nevyvolá, ale využije omylu jiného tak, že způsobí poškozenému vážnou újmu na právech.⁷² Následující případ se týká sociální pracovníce, která využila svého postavení ke spáchání trestného činu poškození cizích práv. „*Rumburští kriminalisté zahájili trestní stíhání pro podvod a poškození cizích práv proti třiatřicetileté ženě. Ta si u finančního ústavu půjčila sedmdesát tisíc korun, avšak při uzavírání smlouvy uvedla údaje jiné osoby. Jednalo se*

⁷⁰ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 2, §180

⁷¹ Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava II, díl 2, §181

⁷² Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1242 - 1244

*o pracovníci odboru sociálních věcí nedalekého městského úřadu, která si totožnost vypůjčila od jedné z žadatelek o mateřský příspěvek. Samozřejmě bez jejího vědomí a souhlasu.*⁷³

Celkově se dá říci, že tyto trestné činy proti právům na ochranu osobnosti a soukromí budou patřit k rizikovým v oblasti sociální péče. Důvodem bude právě snadná dostupnost dokladů a informací o osobách klientů, stejně jako jejich případná menší informovanost o problematice zneužívání osobních údajů či menší možnost kontroly nad svými osobními údaji.

Také tato Hlava II, díl 2 Trestního zákoníku obsahuje další trestné činy, které svým obsahem nevyvolávají zvýšené riziko trestněprávního jednání ze strany pracovníků v pomáhajících profesích.

2.3.3 Hlava III Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

Trestné činy v sexuální oblasti se v sociální práci objevují jako ty, které sociální pracovníci řeší a jejichž oběti hledají pomoc. Přesto je možné dívat se na tyto trestné činy spojené s výkonem povolání sociálního pracovníka i z druhé strany. I sociální pracovník se může dopustit trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Při přesnějším určení, která oblast sociální práce bude nejvíce ohroženou tímto trestněprávním jednáním, je potřeba vycházet z cílové skupiny uživatelů služeb. Je zřejmé, že klienti s různým stupněm mentálního postižení, nebo klienti, kteří jsou umístěni v různých typech domovů a ústavů z důvodu svého věku (nezletilost či naopak stáří), či mentálních, zdravotních nebo fyzických potíží, jsou skupinou nejsnáze zneužitelnou k této trestné činnosti.

Tito klienti si nemusí uvědomovat, že sexuální zneužívání je nepatřičné, neobvyklé nebo nezákonné. Proto o případech zneužívání nemusí nikdy nikomu říct. Často se bojí o tomto zneužívání mluvit otevřeně, protože jsou přesvědčeni, že jim nebude nikdo věřit nebo že nebudou bráni vážně. Většinou nejsou zvyklí pochybovat o těch, kteří jim pomáhají a o těch, kteří o nich rozhodují. Nicméně právě tito lidé s autoritou mohou být těmi, kteří se dopouští zneužívání. Tyto oběti trestných činů sexuálního zneužívání se mohou domnívat, že nemají právo odmítnout zacházení, při kterém jsou sexuálně zneužíváni a nikdo je neučí riskovat odmítnutí. Rizikové faktory spojené se sexuálním

⁷³ Úřednice zcizila osobní identitu, r. 2009, <http://www.policie.cz>

zneužíváním zahrnují sociální bezmocnost, omezenou komunikační schopnost, oslabenou schopnost úsudku, izolaci rodiny, nebo napětí v rodině a životní uspořádání, které zranitelnost zvyšuje. Výzkumy předpokládají, že 97% až 99 % těch, kteří zneužívají, jsou lidé, které oběť s vývojovými vadami zná a kterým důvěřuje. Zatímco v 32 % případů byli těmi, kdo zneužívali, členové rodiny nebo známí, 44 % mělo k oběti vztah na základě jejich postižení, tedy osobní asistenti, pracovníci ústavu atd.⁷⁴

Složitě a problematické dokazování trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti klientů dokazuje i následující příklad.

„...může ochránce bohužel nabídnout konkrétní příklad. V jednom navštíveném zařízení bylo zjištěno, že v minulosti došlo k situaci, kdy pracovnice uviděla, jak z toalet odchází 13letý chlapec (verbálně nekomunikující, nařízená ústavní výchova), který měl špatně oblečené kalhoty, mikinu. Při upravování klienta pracovnice zjistila, že je mikina v oblasti zad potřísněná stejně jako záda a zadek. V knize hlášení je zapsáno: „Nezl. přišel, pláče, stěžuje si na bolest konečníku, ten je mírně natržen. Potřísněn zřejmě ejakulátem.“ Jak postupovalo zařízení? V první řadě bylo okamžitě vypráno potřísněné oblečení. Poškozený klient byl osprchován, neboť plakal a chtěl se pořádkem umýt. Vedoucí zařízení byla vyrozuměna až následující den, až za dva dny byla provedena lékařská prohlídka bez konstatování poranění. Kdy bylo podezření nahlášeno Policii ČR, nebylo zřejmé, nebylo to však bezprostředně. Policie ČR vyslechla poškozeného až za tři měsíce, s konstatováním, že (ač neumí verbálně komunikovat, dorozumívá se pomocí skřeků) sdělil, že mu v zařízení nikdo neubližuje. Orgán sociálně-právní ochrany dětí nebyl kontaktován. Policie ČR věc odložila. Ochránce domova důrazně vytkl zjištěná pochybení umocněná ještě tím, že ředitelka domova byla zákonným zástupcem klienta. K tomu, kdo mohl takto zneužít postavení klienta, se pracovníci tohoto zařízení odmítli vyjádřit, nicméně jeden z pracovníků v krátké době tento ústav opustil, bez tohoto, že by byl obžalován“⁷⁵

Mezi konkrétní trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti patří trestný čin dle §185 *Znásilnění*, který je popsán následovně. Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti. Potrestán bude také ten pachatel, který se dopustí trestného činu znásilnění na osobě ve výkonu trestu, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací

⁷⁴ Srov. <http://ksp.upol.cz>

⁷⁵ Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením, rok 2009, <http://www.ochrance.cz>

detence, ochranné nebo ústavní výchovy, anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda. Již Trestní zákoník upozorňuje na možnost rizika spáchání trestného činu Znásilnění pro ty profese, kde přichází pracovník do styku s osobami, které jsou nějakým způsobem na tomto pracovníkovi závislé. Tento trestný čin může být spáchán na osobě mladší osmnácti let.⁷⁶ Důležité je také to, že při posuzování trestného činu nezáleží na způsobu života poškozeného, ani na jeho pověsti. Již v Trestním zákoníku je uvedena možnost spáchání trestného činu na osobě, která má ze zákona omezenou osobní svobodu. Sem je možné zařadit výše uvedený příklad sexuálního zneužití dítěte z domova pro osoby se zdravotním postižením.

Trestný čin dle §186 se týká *Sexuálního nátlaku*. K tomuto trestnému činu dojde, pokud pachatel poškozeného pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování, nebo jinému srovnatelnému chování, nebo k takovému chování donutí jiného tím, že zneužije jeho bezbrannost. Potrestán bude také ten, kdo přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování, nebo jinému srovnatelnému chování, využívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti, nebo vlivu.⁷⁷ V tomto případě je možné hovořit o zneužití závislosti poškozeného na postavení či vlivu pachatele. Zde můžeme říci, že „*Chráněna je lidská důstojnost v pohlavní sféře jednak osob mladších než osmnáct let, jednak osob starších, avšak svěřených dozoru pachatele, a to před útoky, při nichž pachatel zneužívá závislost takových osob.*“⁷⁸

Trestného činu dle §187 *Pohlavní zneužití* se dopouští pachatel, jestliže vykoná soulož s osobou mladší patnácti let nebo ten, kdo ji jiným způsobem zneužije. Potrestán bude také ten, kdo se uvedeného trestného činu dopustí na dítěti svěřeném jeho dozoru, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něj vyplývající důvěryhodnosti, nebo vlivu.⁷⁹ V tomto trestném činu je rozhodující věk poškozeného. Ustanovení trestného činu Pohlavního zneužití má za úkol chránit mravní a tělesný vývoj dětí.

Podobné riziko jako u trestného činu pohlavního zneužití je možné najít i trestného činu dle § 190 *Prostituce ohrožující mravní vývoj dětí* a trestného činu dle §193 *Zneužití dítěte k výrobě pornografie*. U obou trestných činů jde o poškozování práv dítěte, tak jak je zaručuje Úmluva o právech dítěte. „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí*

⁷⁶ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava III, §185

⁷⁷ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava III, §186

⁷⁸ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1423 - 1424

⁷⁹ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava III, §187

všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením, nebo zneužíváním včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho, nebo obou rodičů, zákonných zástupců, nebo jakýchkoliv osob starajících se o dítě.⁸⁰ Ustanovení těchto trestných činů potvrzuje nutnost reakce zákonodárců na probíhající změny ve společnosti. V předchozím Trestním zákoně č. 140/1961 Sb. tyto trestné činy uvedeny nebyly. V této oblasti trestných činů však dochází k nárůstu trestné činnosti a k jejímu rozšiřování pomocí moderní techniky. Proto byly zřízeny tyto nové paragrafy, které reagují na společenskou situaci.

Zbývající trestné činy v Hlavě III Trestního zákoníku, to je §198 *Kuplířství* a §191 *Šíření pornografie* jsou trestné činy, kdy je jejich souvislost se sociálními profesemi minimální.

Tyto trestné činy, které zasahují lidskou důstojnost v sexuální oblasti, do velké míry zahrnují trestnou činnost, kdy pachatel může využít závislosti poškozeného či svého postavení a důvěryhodnosti, kterou ve společnosti má. Pokud je pachatel pracovníkem v profesi, která se věnuje dětem, nebo osobám s mentálním, tělesným či kombinovaným postižením, je jeho pozice velmi důvěryhodná. Prokázání těchto činů je komplikované vzhledem ke složitému získávání informací od poškozeného, jak jsem již uvedla na začátku kapitoly.

2.3.4 Hlava V Trestné činy proti majetku

Trestné činy zde obsažené chrání majetkové zájmy občanů. Mimo vlastnictví jsou chráněna i některá jiná majetková práva a nerušené držení věci. Rozsah chráněných zájmů je v jednotlivých ustanoveních různý, někde jsou chráněny jen věci, jinde majetek jako celek.⁸¹

Trestné činy proti majetku jsou trestné činy, kterých se může dopustit sociální pracovník v rámci své profese. Opět zde hraje roli složení cílové skupiny, které poskytuje sociální služby. Pokud jsou to lidé, jejichž znalosti a schopnosti jsou nějakým způsobem omezeny, je spáchání tohoto trestného činu pro sociálního pracovníka rizikové. Může se snažit o využití těchto omezených schopností svého klienta.

⁸⁰ Úmluva o právech dítěte, <http://www.unicef.cz>

⁸¹ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1427

Trestný čin dle §205 *Krádež* hovoří o tom, že kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, dále kdo čin spáchá vloupáním a po činu se pokusí uchovat si věc násilím, nebo pohrůžkou bezprostředního násilí, dále kdo čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, bude potrestán.⁸² Sociální pracovník, který má osobní kontakt s klientem, v jehož držení se nachází věc, jejíž vlastnictví uspokojí jeho vlastní potřebu, má možnost tuto věc získat pomocí trestného činu.

Trestný čin dle §206 *Zpronevěra* je trestný čin, který spáchá ten, kdo si přisvojí cizí věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která mu byla svěřena a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou.⁸³ Pachatel si přisvojí věc, která mu byla svěřena, jestliže s ní naloží v rozporu s účelem, k němuž mu byla cizí věc dána do opatrování a to způsobem, který trvale znemožňuje navrácení cizí věci majiteli. Při tomto trestném činu získá pachatel trvalý prospěch pro sebe či někoho jiného.⁸⁴

Trestný čin dle §207 *Neoprávněné užívání cizí věci* řeší ve svém ustanovení následující trestné jednání. Trestného činu se dopustí ten, kdo se zmocní cizí věci nemalé hodnoty nebo motorového vozidla v úmyslu jich přechodně užívat, nebo kdo na cizím majetku způsobí škodu tím, že neoprávněně takových věcí, které mu byly svěřeny, přechodně užívá.⁸⁵ Zde je předmětem trestného činu ta věc, kterou lze užívat a po určité době jí vlastníku vrátit. Přechodně věc užívat znamená s ní dočasně manipulovat, ovšem po poměrně krátkou dobu. Pachatel jedná s úmyslem získat užitek věci a pak, po získání užitku, věc vrátí.⁸⁶

Z tohoto trestného činu byl obžalován ředitel Domova pro seniory v Severních Čechách. Jeden z klientů, který byl dlouhodobě hospitalizován ve zdravotnickém zařízení, zanechal svůj osobní automobil na parkovišti u Domova seniorů. Klíče dal do úschovy řediteli. Ten však vůz používal, bez požadovaných dokladů nutných k provozu vozidla, během nepřítomnosti klienta, ke svým osobním účelům. Tento trestný čin neoprávněného užívání cizí věci byl zjištěn při běžné silniční kontrole, kdy pachatel nedokázal předložit doklady o vozidle.⁸⁷

⁸² Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava V, §205

⁸³ Tamtéž, Hlava V, §206

⁸⁴ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1445

⁸⁵ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava V, §207

⁸⁶ Srov. ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1456 - 1457

⁸⁷ Srov. Neoprávněné užívání cizí věci, 20010, <http://www.policie.cz>

Trestný čin dle §209 *Podvod* spáchá ten, kdo sebe, nebo jiného obohatí tím, že uvede někoho v omyl, využije něčího omylu, nebo zamlčí podstatné skutečnosti, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou. V ustanovení tohoto trestného činu je dále uvedeno, že potrestán bude ten, kdo se dopustí takového trestného činu jako osoba, která má zvlášť uloženou povinnost hájit zájmy poškozeného.⁸⁸

Z tohoto trestného činu byla obviněna sociální pracovnice: „*Jeseničtí policisté zahájili trestní stíhání proti 34leté ženě z Jeseníku, která pracovala jako sociální pracovnice. Ta je podezřelá ze spáchání trestného činu podvodu, kdy jako opatrovnice pobírala na 59letého muže z České Vsi i po jeho smrti sociální dávky a starobní důchod. Celou věc dokázala tajit 7 měsíců. Muže přitom zastlala do postele a předstírala, že je naživu. K tomu jí pomohl fakt, že muž byl na invalidním vozíku a často nevyjížděl mezi lidi. Policie dostala oznámení od spoluobčanů, kteří muže již delší dobu neviděli. Při osobní prohlídce domu zjistili, že kosterní ostatky zemřelého jsou v posteli pod několika přikrývkami. Celou věc se začali zabývat kriminalisté, kteří u zesnulého nařídili soudní pitvu, která neprokázala cizí zavinění.*“⁸⁹

Jako další příklad je možné uvést následující:

Při návštěvě domova pro zdravotně postižené v Jihomoravském kraji bylo zjištěno, na základě stížnosti od rodinných příslušníků jednoho z klientů, že zdejší pracovníci vybírali od klientů neoprávněné poplatky za služby, které neposkytovali. Také výše zákonem stanovených poplatků za úhradu v tomto domově nebyla dodržena.⁹⁰

V tomto případě je možné považovat za hlavní riziko tu skutečnost, kdy je pracovník v kontaktu s klienty, kteří nejsou z různých důvodů schopni hájit sami své zájmy. Tyto klienty je snadné uvést v omyl, nebo je nechat se omylu dopustit.

Lichva je trestný čin ustanovený v § 218. Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo zneužije něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčí rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout, nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepochopitelném poměru.⁹¹ Zavinění pachatele musí zahrnovat zejména okolnosti, za nichž k tomuto jednání dochází, tj. tíseň, nezkušenost atd., stejně jako lichvářskou povahu pohledávky. V tomto vymezení trestného činu se hovoří o využití rozumové slabosti klienta, nebo jeho tísně či nezkušenosti. Tísní je míněna mimořádně

⁸⁸ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava V, §209

⁸⁹ Zneužití sociálních dávek, r. 2009, <http://www.policie.cz>

⁹⁰ Srov. Zjištění z návštěvy zařízení pro osoby s mentálním postižením, rok 2010, <http://www.ochrance.cz>

⁹¹ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava V, §218

tíživá situace, vyvolaná určitou i přechodnou naléhavou situací, jejíž vyřešení není v moci poškozeného. Nezkušenost znamená nedostatečnou znalost cen, nákupních možností spojených často s důvěřivostí vůči pachateli. Jde také o nezkušenost při vyřizování záležitostí spojených s majetkem. Rozumovou slabostí je míněna neschopnost poškozeného rozeznat hodnotu svého plnění k hodnotě vzájemného plnění pachatele. Příčinou může být slabomyslnost, nedostatek intelektových schopností a možné duševní nemoci či poruchy, které se projevují v neschopnosti logického uvažování a myšlení.⁹² Většina pracovníků v sociální profesi spolupracuje s klienty, kteří tomuto odpovídají.

Z trestného činu Lichva je podezřelý čtyřiatřicetiletý muž z Ostravy, který uzavřel s ženou (71) smlouvu o úvěru, kdy předmětem bylo poskytnutí finančních prostředků ve výši 80 tisíc korun. V tomto případě zneužil přinejmenším nezkušenosti poškozené, při uzavírání smlouvy a dal si slíbit plnění, jehož hodnota ve vztahu k poskytnuté finanční půjčce je v hrubém nepoměru. Poškozená má do května 2016 uhradit za poskytnutou půjčku celkovou částku přes 340 tisíc korun. Muž pracoval v oblasti sociální péče jako poskytovatel sociálních služeb pro seniory.⁹³

Mezi trestné činy proti majetku je možné zahrnout další trestné činy. Jejich ustanovení však není v přímé souvislosti s výkonem pracovních povinností pracovníka ve všech pomáhajících profesích.

2.3.5 Hlava VII Trestné činy obecně nebezpečné

Trestné činy zde uvedené jsou takové, se kterými je spojeno nebezpečí ohrožující život a zdraví více osob, nebo cizí majetek ve velkém rozsahu. Pro tyto trestné činy je charakteristický velký rozsah nebezpečí. Jde tedy o trestné činy ohrožující, což znamená, že k jejich dokonání stačí pouhé ohrožení chráněného zájmu.

2.3.5.1 Díl 1 Trestné činy obecně ohrožující

Trestného činu dle §274 *Ohrožení pod vlivem návykové látky* se dopustí ten, kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil pod vlivem návykové látky, zaměstnání, nebo jinou činnost, při které by mohl ohrozit život, nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku. Ke spáchání tohoto trestného činu je zapotřebí

⁹² Srov. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1516 - 1517

⁹³ Lichva, r. 2010, <http://www.policie.cz>

návykové látky.⁹⁴ Je možné, že si kterýkoliv pracovník v pomáhající profesi obstará tuto návykovou látku a pod jejím vlivem vykonává pracovní činnost. Ovšem obstarání této návykové látky v souvislosti s výkonem sociálního pracovníka je celkem nepravděpodobné, snad jen u těch sociálních pracovníků, kteří v rámci své profese přichází do styku s klienty, kteří používají léky či jiné léčebné pomůcky, které mohou být zdrojem návykových látek. Přesto může spáchat tento trestný čin i sociální pracovník, pokud si návykovou látku obstará jiným způsobem a pod jejím vlivem vykonává své povolání. Přestože je tento trestný čin možné spáchat i v pozici sociálního pracovníka, nepodařilo se mi zaznamenat žádný takový případ, který by byl projednáván jako trestný čin.

Další trestné činy, obsažené v tomto díle nespátřuji jako riziko trestněprávního jednání v oboru sociální péče.

2.3.6 Hlava X Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných

Ústava ČR prohlašuje lid za zdroj veškeré státní moci demokratického právního systému. Státní moc slouží všem občanům a může být uplatněna jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. Tato část Trestního zákoníku chrání široké spektrum společenských vztahů, zájmů a hodnot, které jsou nezbytné k tomu, aby stát mohl bezchybně vykonávat své funkce. Jde o trestné činy, které přímo nebo nepřímo ohrožují řádnou činnost orgánů státu, nebo jinak ohrožují pořádek ve věcech veřejných, především správné fungování státních orgánů, důsledné uplatňování zákonů, výkon pravomoci veřejných činitelů, ochranu veřejných zájmů i práv a svobod jednotlivců.

Pro tyto trestné činy je potřeba vysvětlit pojem úřední osoba. Trestní zákoník se k tomuto vyjadřuje v § 127. V tomto paragrafu je ustanoveno, že „*úřední osobou je člen zastupitelstva nebo odpovědný úředník územní samosprávy, orgánu státní správy nebo jiného orgánu veřejné moci.*“⁹⁵ Vzhledem k tomu, že pod státní správu spadají odbory sociální péče, je tedy zřejmé, že i sociální pracovníci se tímto stávají úřední osobou. V případě, že tento pracovník je zaměstnancem soukromého sektoru v oblasti sociální péče, není možné jej za úřední osobu považovat.

⁹⁴ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava VII, §274

⁹⁵ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Obecná část, Hlava VIII, §127

2.3.6.1 Díl 2 Trestné činy úředních osob

Trestný čin dle §329 *Zneužití pravomoci úřední osoby* spáchá ta úřední osoba, která v úmyslu způsobit jinému škodu, nebo jinou závažnou újmu anebo opatřit sobě, nebo jinému získá neoprávněný prospěch.⁹⁶ Příkladem může být následující zpráva. „*Policie prověřuje v kauze týrání dnes již osmiletého chlapce trestní oznámení na někdejší sociální pracovníci radnice Brna-střed. Podle tohoto oznámení týrali rodiče chlapce dlouhodobě kvůli její nečinnosti. Oznámení podalo občanské sdružení Justiční spravedlnost. Uvádí, že sociální pracovnice byla vícekrát upozorněna na to, že chlapec v rodině strádá. Oznámení bylo doručeno, řekl mluvčí policie Petr Nečasánek.*“⁹⁷ Skutková podstata tohoto trestného činu mi připadá jako poměrně typický příklad pro sociální profese. Otázkou zde zůstává to, jestli tato pracovnice jednala takto z důvodu nedbalosti, nebo z hrubého zanedbání své profese.

Další případ zneužití pravomoci úřední osoby se netýká přímé práce sociálního pracovníka s klienty, nicméně je to také možný případ zneužití pravomoci úřední osoby v sociální oblasti. V Olomouckém kraji došlo k vyšetřování tohoto trestného činu, který měla spáchat vedoucí odboru sociálních věcí, když nedodržela podmínky výběrového řízení na pozici ředitelky poradenského centra. Obžalovaná si domluvila s jednou z uchazeček přímo postup a otázky výběrového řízení a tím poškodila další zájemce. Když se o skandálu dozvěděl hejtman Olomouckého kraje, okamžitě navrhl celé výběrové řízení zrušit. Případ má v rukou také státní zastupitelství pro podezření ze zneužití pravomoci úřední osoby.⁹⁸

Způsob spáchání tohoto trestného činu se odlišuje od všech dalších příkladů, které ve své práci uvádím. Nedošlo zde ke zneužití postavení klienta, ale spíše k využití postavení sociálního pracovníka. Nicméně i takovou podobu může mít tento trestný čin zneužití pravomoci úřední osoby.

2.3.6.2 Díl 3 Úplatkářství

Trestné činy, které se vztahují k poskytnutí, nebo přijetí úplatku jsou v současné společnosti velmi diskutované. Je všeobecně známé, že tyto problémy se týkají všech oblastí společenského života a není je proto možné vyloučit ani z oblasti sociální práce. Úplatkem se rozumí neoprávněná výhoda, která spočívá v přímém majetkovém

⁹⁶ Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Obecná část, Hlava X, Díl 2, §329 §127

⁹⁷ *Trestní oznámení na sociální pracovníci*, <http://zpravy.idnes.cz>

⁹⁸ *Konkurz byl zbytečný*, březen 2010, <http://zpravy.idnes.cz>

obohacení, nebo jiném zvýhodnění, které se dostává, nebo má dostat uplácené osobě, nebo s jejím souhlasem jiné osobě, a na kterou není nárok.⁹⁹

Trestný čin dle §331 *Přijetí úplatku* spáchá ten, kdo sám nebo prostřednictvím jiného v souvislosti s obstaráváním věci obecného zájmu pro sebe, nebo pro jiného přijme, nebo si dá slíbit úplatek.¹⁰⁰ V tomto trestném činu je pojem *obecný zájem*, který je vysvětlen následovně: „*Obstarávání věci veřejného zájmu je činnost, která souvisí s plněním úkolů týkajících se věci obecného zájmu, tedy nejen rozhodování orgánů státní moci a správy, ale i jiná činnost při uspokojování zájmů občanů a právnických osob v oblasti materiálních, sociálních, kulturních a jiných potřeb. Jde tedy o plnění všech úkolů, na jejichž řádném a nestranném plnění má zájem celá společnost nebo určitá sociální skupina. Nespadá sem činnost občanů, jež je výlučně projevem jejich osobních práv.*“¹⁰¹

Jako příklad může posloužit následující zpráva: „*Kvůli podezření z braní úplatku ve funkci končí ředitel pražské příspěvkové organizace Integrované centrum Horní Poustevna Tomáš Sochorovský. ČTK o tom informoval pražský radní pro sociální oblast Petr Dolínek. Obviněn měl být v souvislosti s údajným převzetím úplatku za prodloužení smlouvy na dodávku jídla do centra pro zdravotně postižené.*“¹⁰² Také tento případ nesouvisí přímo se zneužitím postavení klienta, přesto tento trestný čin souvisí se sociálním pracovníkem a přímým výkonem jeho povolání.

U tohoto trestného činu chci uvést ještě jeden poznatek. Trestný čin *Přijetí úplatku* se může týkat i přímé práce s klientem. V současné době je všeobecně známo, že v sociální síti je naprostý nedostatek míst pro seniory či osoby s různým druhem postižení v příslušných zařízeních. Vzhledem k tomuto se někteří žadatelé, či jejich rodinní příslušníci setkali s možností získat takové umístění, ovšem pouze za poskytnutý úplatek. Většina těchto osob však odmítá podat trestní oznámení, nebo řešit tento problém veřejně. Důvodem je obava, že se jim nepodaří sehnat jiné místo či v případě, že úplatek poskytl, budou sami trestně stíháni a rodinný příslušník přijde o *domov*.

2.4 Statistické informace

Vzhledem k tématu diplomové práce jsem se pokusila o získání oficiální statistiky trestných činů, spáchaných sociálními pracovníky, které byly poškozenými osobami

⁹⁹ Srov. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1008

¹⁰⁰ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava X, díl 3, §331

¹⁰¹ Srov. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1001 - 1002

¹⁰² *Ředitel pražské organizace v Poustevně končí*. <http://www.vz24.cz>

oznámeny a vyšetřeny. O tyto informace jsem požádala pracovníci Institutu kriminologie a sociální prevence. V odpovědi na můj dotaz mi tato pracovnice sdělila následující:

U trestných činů vyšetřovaných Policí ČR se zjišťuje povolání pachatele, nicméně v tabulkách, kam se toto uvádí, není k dispozici kategorie sociálních pracovníků. Ve Zprávě o bezpečnostní situaci v ČR není kategorie pomáhajících profesí též zohledněna a nejsou zjišťovány počty pachatelů ani mezi soudci, státními zástupci, státními úředníky, tyto statistiky existují pouze u vojáků, policistů a vězeňské služby. V současnosti je pozornost věnována spíše extrémistům, bezdomovcům, cizincům apod. Je možné, že informace ukládá MPS ČR, ale to je nezveřejňuje. Totéž platí o ministerstvu zdravotnictví, pokud jde o zdravotnický personál. U soudu také není možné tyto informace získat. Tyto materiály oficiálně nikdo neposkytne, jejich získání by bylo možné pouze od známého člověka, který by měl k těmto statistikám přístup, pokud je vůbec možné je dohledat, pak by ovšem nebylo možné uvést k těmto informacím zdroj.

Velmi podobnou informaci jsem ke statistikám o trestné činnosti sociálních pracovníků získala také od pracovníka Krajského ředitelství Policie ČR v Českých Budějovicích.

Na základě těchto skutečností a podle rady pracovníků Policie ČR jsem vyhledala příklady trestněprávního jednání sociálních pracovníků na internetových stránkách. Vzhledem k této situaci byly informace zpřístupněné v médiích jediným možným oficiálním zdrojem, který uvádí konkrétní příklady této trestné činnosti. Právě z těchto zpřístupněných informací jsem v této části své práce čerpala příklady trestněprávního jednání sociálních pracovníků.

2.5 Shrnutí

Trestní právo chrání základní hodnoty a vztahy, které jsou ve společnosti zakotvené v ústavním, občanském, obchodním, správním právu. Použití trestního práva přichází v úvahu tam, kde došlo ke spáchání trestného činu, a ostatní právní odvětví k ochraně společnosti nepostačují. Z tohoto vyplývá, že v Trestním zákoníku jsou ustanoveny veškeré trestné činy, které jsou spáchány překročením zákona ve kterémkoliv právním odvětví státu. Podmínkou stíhání pachatele podle skutkové podstaty trestného činu je možné po splnění všech podmínek a předpokladů stanovených trestním právem. Ve většině spáchaných trestných činů není u pachatele bráno v úvahu jeho pracovní zařazení,

ovšem s výjimkami, které přímo stanovuje Trestní zákoník. Jedná se o trestné činy spáchané příslušníky bezpečnostních sborů, úředními osobami nebo osobami v určitém specifickém postavení, např. vražda novorozence matkou. Trestné činy, které mohou spáchat sociální pracovníci, v Trestním zákoníku jmenovány přímo nejsou. V diplomové práci popisují ty trestné činy, které svou skutkovou podstatou vyplývají z této profese a mají přímo souvislost s tímto povoláním. Je však přirozené, že není možné spojovat veškeré sociální pracovníky s trestnými činy, které zde uvádím. Rozhodnutí spáchat trestný čin je rozhodnutím jedince, proto není možné tyto trestné činy obecně spojovat s pomáhající profesí. Jedná se pouze o zvýšené riziko.

Trestní zákoník popisuje více trestných činů, než kolik ve své diplomové práci uvádím. Tato skutečnost je dána tím, že některé trestné činy nemohou, vzhledem ke své skutkové podstatě, s prací sociálních pracovníků nesouviset. Také počet příkladů trestných činů nesouhlasí s počtem uvedených trestných činů. Důvodem je skutečnost, že u některých činů jsem nenašla důvěryhodný zdroj, který by tyto skutky potvrdil, nicméně jejich skutková podstata přímo odpovídá práci sociálních pracovníků.

Po přezkoumání rizikových trestných činů, kterých se sociální pracovníci dopustili či mohou dopustit, je možné odpovědět na otázku z úvodu diplomové práce.

Skutečně existuje skupina trestných činů, které přímo souvisí s touto profesí. Jedná se o trestné činy, kdy je možné k jejich spáchání využít určitých společných znaků cílové skupiny, na kterou je sociální práce zaměřena. Jedná se o ty trestné činy, které využívají snížených rozumových či fyzických schopností klienta, stejně jako jeho možných sociálních potíží s orientací ve společnosti, nebo potíží s navazováním sociálních vztahů, nebo s jeho postavením na okraji společnosti. V každém případě, pokud spáchá některý z výše uvedených trestných činů sociální pracovník, je zřejmé, že zneužije svého postavení vůči jedinci, který je momentálně na něm závislý, proto je každý takový skutek obzvláště společensky nepřijatelný.

Možná by se mohlo zdát, že problém trestněprávního jednání sociálních pracovníků není tak velký společenský problém, vzhledem k množství případů, které jsou kvalifikovány jako trestný čin. Přesto jsem přesvědčena, na základě zkušeností a poznatků od některých klientů, že riziko trestněprávního jednání je mnohem větší, jen není zřejmé. Již v předchozím textu se zmiňuji o tom, že někteří klienti nemají možnost nebo schopnost tyto trestné činy oznámit, ty pak zůstávají skryté a nepotrestané. A tyto sociální pracovníci mohou páchat trestnou činnost na lidech, kteří se nemohou nebo

neumí bránit dát, zůstanou bez trestu. Jedním z možných důvodů je i přístup naší společnosti k těmto poškozeným klientům. I pokud se takový klient odváží trestný čin oznámit, není jistota, že jeho oznámení bude skutečně bráno vážně a bude důsledně vyšetřeno. O tomto problému se však na veřejnosti příliš nehovoří, nicméně pracovníci v sociální oblasti se s takovými případy mohou setkat.

Vzhledem k sociální situaci společnosti je zřejmé, že počty klientů, závislých na některé sociální službě porostou. Proto je potřeba předcházet vzniku těchto trestných činů. Orgány činné v trestním řízení řeší ty skutky, které byly oznámeny a zjišťují, zda skutkový děj proběhl tak, jak je uvedeno v Trestním zákoníku. Ovšem je potřeba vzniku těchto trestných činů předcházet, dát klientovi možnost, jak se bránit tomu, aby bylo jeho postavení zneužito.

Pokud tedy pominu Trestní zákoník, je potřeba hledat další možnosti obrany klienta před trestněprávním jednáním ze strany sociálních pracovníků. Těmito možnostmi ochrany se zabývám v následující kapitole.

3 Prevence před vznikem trestných činů

Riziko trestněprávního jednání sociálních pracovníků vyplývá z jejich postavení vůči klientovi a jeho pracovních možností. Zákon řeší již oznámené trestné činy, přesto existují zákonné prostředky, které mají tuto ochranu zajistit, a pak slouží jako prevence. Některé tyto postupy vyplývají přímo ze zákona, další ochrana je vytyčena samotnými sociálními pracovníky.

3.1 Právní ochrana klientů - povinnost mlčenlivosti

Pokud sociální pracovník pracuje s důvěrnými informacemi o klientech, je potřeba tyto informace chránit. Jedním ze způsobů ochrany osoby klienta je povinnost mlčenlivosti. Tato povinnost vyplývá pro pracovníky z vyhlášek a předpisů. Každá pomáhající profese tuto povinnost zachování mlčenlivosti vyžaduje od svých pracovníků rozdílným způsobem. Nejběžnější je poučení při podpisu pracovní smlouvy, která může tento požadavek přímo obsahovat. Podpisem se pracovník zavazuje k dodržení mlčenlivosti, která se týká informací o klientech. Tato povinnost zachovávat mlčenlivost do jisté míry vychází ze Zákona na ochranu osobních údajů 101/2000 Sb. „*Tento zákon v souladu s právem Evropských společenství, mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, a k naplnění práva každého na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromí upravuje práva a povinnosti při zpracování osobních údajů a stanoví podmínky, za nichž se uskutečňuje předání osobních údajů do jiných států.*“¹⁰³

Pracovníci v oblasti sociálních služeb jsou vázáni mlčenlivostí ze zákona. Tu jim ukládá Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. v následujícím znění: „*Zaměstnanci obcí a krajů, zaměstnanci státu a zaměstnanci poskytovatelů sociálních služeb jsou povinni zachovávat mlčenlivost o údajích týkajících se osob, kterým jsou poskytovány sociální služby nebo příspěvek, které se při své činnosti dozvědí, není-li dále stanoveno jinak. Tato povinnost trvá i po skončení pracovního vztahu. Povinnosti zachovávat*

¹⁰³ Zákon o ochraně osobních údajů č. 101/2000Sb.

mlčenlivost mohou být osoby uvedené ve větě první zproštěny pouze tím, v jehož zájmu tuto povinnost mají, a to písemně s uvedením rozsahu a účelu. Povinnost mlčenlivosti, stanovená v odstavci 1, platí obdobně pro fyzické osoby, které jsou poskytovateli sociálních služeb, nebo se jako přízvaní odborníci účastní inspekce, anebo při poskytování sociálních služeb působí jako dobrovolníci. Údaje, týkající se osob, kterým jsou poskytovány sociální služby, nebo příspěvek, které se subjekty uvedené v odstavcích 1 a 2 při své činnosti dozvědí, sdělují jiným subjektům, jen stanoví-li tak tento zákon, nebo zvláštní zákon, jinak mohou tyto údaje sdělit jiným subjektům jen s písemným souhlasem osoby, které jsou poskytovány sociální služby, nebo příspěvek. Zobecněné informace a souhrnné údaje, které ministerstvo, obce a kraje získají při své činnosti, mohou být bez uvedení konkrétních jmenných údajů využívány zaměstnanci ministerstva, obcí a krajů při vědecké, publikační a pedagogické činnosti, nebo ministerstvem pro analytickou a koncepční činnost.“¹⁰⁴

Téměř každý pracovník je tedy na základě pracovní smlouvy či jejího dodatku, který podepíše, informován o povinnosti dodržovat mlčenlivost ohledně každého svého klienta. Výjimkou z tohoto nařízení je pouze oznamovací povinnost, kterou má občan, aby se nedopustil trestného činu dle § 368 *Neoznámení trestného činu*. K naplnění tohoto trestného činu se vyžaduje, aby se pachatel hodnověrným způsobem dověděl, že jiná osoba spáchala některý z taxativně vyjmenovaných trestných činů, a neoznámil bez odkladu tuto skutečnost příslušným orgánům. Pachatel je trestně odpovědný podle tohoto ustanovení za předpokladu, že se o trestném činu dověděl až po jeho spáchání.¹⁰⁵

Tuto oznamovací povinnost nemá podle zákona advokát nebo jeho zaměstnanec, který se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie, nebo právní praxe. Oznamovací povinnost nemá dále duchovní registrované církve v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství, nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství.¹⁰⁶

Další výjimkou z této povinnosti je pro sociálního pracovníka písemný souhlas s podáváním informací, který mu jeho klient poskytne. Jedná se např. o souhlas s poskytováním informací o zdravotním stavu klienta rodinným příslušníkům apod.

Dále je v Trestním zákoníku uvedeno: „*Nestanoví-li zvláštní zákon podmínky, za nichž lze pro účely trestního řízení sdělovat informace, které jsou podle takového zákona*

¹⁰⁴ Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

¹⁰⁵ Srov. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, s. 1023

¹⁰⁶ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava X, díl 8, §368

*utajovány, nebo na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti, lze tyto informace pro trestní řízení vyžadovat po předchozím souhlasu soudce. Tím není dotčena povinnost mlčenlivosti advokáta podle zákona o advokacii.*¹⁰⁷

Ovšem povinnost zachovávat mlčenlivost není jediným prostředkem prevence před vznikem trestných činů v pomáhajících profesích. Každá pomáhající profese se snaží o prevenci v rámci své vlastní profese. Jedním z důležitých prvků trestněprávní prevence a ochrany klientů před případným selháním ze strany pomáhajícího pracovníka je etický kodex.

3.2 Etické kodexy

Pracovníci jednotlivých pomáhajících profesí si uvědomují zodpovědnost svého povolání. Jsou si vědomi toho, jaké jsou požadavky společnosti na jejich morální jednání a jak velká je jejich osobní zodpovědnost za profesionální přístup ke klientům. Vzhledem k tomuto vypracovala většina pomáhajících profesí své etické kodexy. Zde jsou zakotveny požadavky, které kladou jednotlivé pomáhající profese na své pracovníky z hlediska etického jednání.

Etický kodex můžeme označit jako etický kodex profesní: *„Z našeho pohledu je důležitá profesní etika, jež aplikuje obecná ustanovení, tzv. etický kodex, na konkrétní profesionální činnost. Pak hovoříme o etice lékaře, sestry, učitele, soudce, novináře, nebo v našem poněkud univerzálnějším záběru o etice pomáhajících profesí.*¹⁰⁸

3.2.1 Prameny etických kodexů

Úkolem výše zmíněného kodexu je tedy snaha o etické chování svých pracovníků vůči klientům. Obsahují jasně určená pravidla tohoto jednání, která jsou srozumitelná pro pracovníky i pro klienty.

V Etickém kodexu sociálních pracovníků najdeme požadavky na zachování lidské důstojnosti klienta, na respektování jeho osobnosti bez ohledu na všechny možné odlišnosti od majoritní skupiny obyvatel. Právě toto ustanovení vychází ze zákona, přesněji z Listiny základních práv a svobod, tedy části Ústavního zákona č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Zde se v Hlavě první, obecných ustanovení,

¹⁰⁷ Srov. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník, Hlava I, §8 odst. 5

¹⁰⁸ JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 23

článku č. 3 uvádí: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.*“¹⁰⁹

Ochranu klientům zajišťují i další zákony, sem je možné zařadit Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. Tento zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách.

Tento zákon dále upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně - právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.¹¹⁰

Ve všech etických kodexech pomáhajících profesí je řečeno, že pracovník nesmí zneužívat postavení klienta ke svému osobnímu prospěchu. Při svém jednání je povinen dávat přednost profesionálním zájmům před vlastními zájmy. Pomáhající pracovník je dále povinen se neustále vzdělávat a zvyšovat své odborné a osobnostní vlastnosti.

Etické kodexy se také dotýkají svědomí pracovníka. Požadují, aby jednal v souladu se svým svědomím. V případě, kdy by byl nucen se rozhodnout proti svému svědomí, mu etické kodexy dávají možnost odmítnout takový výkon. Pracovník často také řeší otázku přístupu ke klientovi. Je potřeba klienta kontrolovat nebo pomáhat? Je klient skutečně schopný sám o sobě rozhodovat? Kde končí hranice mezi pomocí a kde začíná již nátlak na klienta? Tyto otázky řeší každý pracovník sám, ve svém svědomí. Etický kodex mu

¹⁰⁹ Listina základních práv a svobod, <http://www.psp.cz>

¹¹⁰ Srov. Zákon o sociálních službách č. 108/2006,

sice nabízí možnost konzultace problémů s kolegy, ale konečné rozhodnutí záleží na jeho uvážení. Pracovník si musí sám odpovědět na otázku, jestli je jeho postup objektivní, nebo jestli je zde skrytý osobní zájem. Pomoci by mu mělo jeho svědomí. *„Mravní svědomí, přítomné v nitru člověka, je úsudek rozumu, který člověku ve vhodnou chvíli ukládá, aby konal dobro a vyhýbal se zlu. Jeho prostřednictvím člověk poznává mravní hodnotu konkrétního skutku, který se chystá vykonat, nebo který již vykonal, a umožňuje mu nést za něj odpovědnost.“*¹¹¹

Etické kodexy jsou tedy jistou formou zajištění etického jednání v pomáhajících profesích. V Etickém kodexu České lékařské komory je však důležitá informace, která v ostatních kodexech zmíněna není, nicméně je velmi závažná a platí pro všechny etické kodexy. Etický kodex není právní normou, jeho porušení není možné postihnout v rovině trestního práva.

Etický kodex tedy umožňuje potrestat etická pochybení. Proto je možné považovat etické kodexy za přínos ke zkvalitnění práce v pomáhajících profesích. Důležité je však, jak kvalitně je etický kodex vypracován a jak sleduje profesní komora jeho dodržování, jak postihuje jeho porušování.

Snaha pomáhat je velmi důležitá, přesto není jedinou věcí, která je potřebná. Stejně důležitá je i profesionalita pracovníka. Ten musí být připraven na možné pracovní problémy a dilemata, která nastanou. Je třeba vědět, že profesionální jednání není závislé na úspěchu. Pokud se pracovníkovi nepodaří dokončit práci, neznamená to, že selhal. Je potřeba, aby zhodnotil své úsilí a získal představu o tom, zda využil všechny možné dostupné prostředky k dosažení cíle. Každý začínající pracovník potřebuje příznivé podmínky pro svůj profesionální rozvoj.¹¹²

Otázkou kvality pracovníka v sociální oblasti je také otázka charakterových osobnostních rysů, tedy vlastností, které ovlivňují chování jedince vůči sobě samému, ale také vůči jeho okolí. Pro vývoj charakteru jsou rozhodující vnější podněty a okolnosti v procesu socializace člověka. Charakter není podmíněn geneticky, naopak je řazen mezi nejméně geneticky ovlivnitelné osobnostní rysy, proto má člověk za svůj charakter odpovědnost. Pracovník tedy potřebuje nejen podporu ve svém profesionálním rozvoji, ale i ve svém osobním sebezdokonalování. *„Člověk by měl usilovat o to, aby dokázal být*

¹¹¹ Kompendium katechismu katolické církve, s. 110

¹¹² Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, s. 189-190

sám sebou a v této souvislosti uměl velmi obezřetně rozhodovat, koho na sebe nechá působit, resp. kým se nechá ovlivnit. ¹¹³

Přesto se může stát, že v práci pomáhajícího pracovníka dojde k pochybení, nebo k tomu, že si pracovník není jistý svým profesionálním přístupem. Jak již bylo uvedeno, jisté návody ke své práci může najít v etickém kodexu své profese. Přesto může nastat situace, kdy ani tato pomoc není dostatečná. V případě, že si pracovník není jistý, zda je jeho jednání s klientem v pořádku, může mu zajistit určitou pomoc supervize pro pomáhající profesi. Tím, že v ní pracovník nalezne radu a pomoc, stává se supervize i způsobem ochrany klienta před možným pochybením ze strany pracovníka.

3.2.2 Supervize pro pomáhající profese

Pomáhající pracovník se během své práce s klientem dostává do problémů, kdy musí překonat negativní útoky klienta na sebe, či na svou práci. U některého pracovníka se mohou objevit obavy z vlastního selhání a zneužití své práce k uspokojení některé vlastní potřeby. V takovém případě má možnost využití *supervize*. *„V takových okamžicích může být supervize velmi důležitá. Může nám dát příležitost podívat se na věci s odstupem a uvažovat, příležitost vyvarovat se snadné cestě obviňování druhých-klientů, kolegů, organizace, společnosti, nebo dokonce sebe, pustit se do hledání nových možností, odhalit poučení, které se v těchto nejobtížnějších situacích často skrývá a získat odpor.*“¹¹⁴

V praxi jde o využívání poradenských a terapeutických přístupů v pomáhajících profesích. Jde tedy o možnost požádat o pomoc, radu či podporu kvalifikovaného pracovníka – supervizora. Osoba supervizora je propojením role vzdělavatele a podpůrce pro pomáhajícího pracovníka, může také splňovat požadavky na manažerský dohled nad klienty tohoto pracovníka.

V případě, že se pomáhající pracovník dostává do potíží a dojde k rozhodnutí požádat o pomoc, měl by napřed zhodnotit vlastní motivy, a v souladu se svým vědomím si přiznat své skryté myšlenky. Tímto přiznáním svých niterných pocitů a potřeb pracovník může objevit určitý rozpor mezi svým pohledem a pohledem klienta. Každý pomáhající pracovník vnáší do své práce osobní pohnutky a motivy, které nemusí být vždy pouze kladné. *„Jsme přesvědčeni, že dokážeme dávat jedině tehdy, když si uvědomujeme své vlastní potřeby a ty jsou víceméně uspokojeny. Můžeme dávat, protože cítíme, že máme co*

¹¹³ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 68

¹¹⁴ HAWKINS, P., SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*, s. 17-18

*dát, a ne jen proto, že se toho klient dožaduje, nebo cítíme, že bychom měli.*¹¹⁵ Pokud se podaří pracovníkovi ve spolupráci se supervizorem překonat pochybení či omyly, je jistě snadnější se těmto chybám příště vyhnout.

Supervizi můžeme označit jako hlavní formu podpory pracovníka, kdy se můžeme soustředit na vlastní pracovní výkon, ale také máme možnost se podělit o část odpovědnosti za klienty. Supervize se také může stát pro pracovníka zdrojem zvyšování profesionality a profesního vývoje. Pokud jde o dobře prováděnou supervizi, naučí se pracovník lépe zvládat objem práce a dojde ke zpochybnění nevhodných postupů při zvládnutí potíží ze strany pracovníka. Tím se zlepší kvalita práce a také uspokojení z pracovních výsledků. Pracovník, který je se svou prací spokojen jistě nemá zájem o její znehodnocení tím, že ji bude využívat pro vlastní uspokojování potřeb.¹¹⁶

Když chce pracovník získat dobrou supervizi, je potřeba, aby začal právě u zkoumání vlastních pohnutek. Musí umět omezovat vlastní stresory, zlepšovat mechanismy zvládnutí stresu. Pro pracovníka je také důležité, aby chápal osobu supervizora jako pomocníka a ne jako pracovníka, který je pro něj konkurentem, nebo pouhým dozorem nad jeho prací.¹¹⁷

Práce supervizora, která má přinášet pomoc pro pomáhajícího pracovníka, musí splňovat určité požadavky. S určitým nadhledem můžeme říci, že supervizor je také pracovníkem v pomáhající profesi, protože splňuje požadavky, kladené na tyto profese. Pracuje s klientem, který řeší problémy, tedy s pomáhajícím pracovníkem, který má problém v práci s klientem.¹¹⁸

Práce supervizora je tedy velmi obtížná, ostatně jako každá práce v pomáhající profesi. Je pomocí pro další pracovníky, kteří jejím přijímáním mohou obohatit svůj profesní přístup a napříště se vyvarovat chyb a omylů v práci, které vznikají v jejich nitru. Ten pracovník, který se naučí pracovat s pomocí supervize je pod dohledem odborníka, který ho varuje před chybami. Tyto chyby mohou být méně závažné, mohou však být také velmi nebezpečné. Mohou být zdrojem pochybení, která vedou až k takovému jednání pracovníka, které můžeme označit jako trestněprávní jednání.

¹¹⁵ HAWKINS, P., SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*, s. 28

¹¹⁶ Srov. HAWKINS, P., SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*, s. 29 - 34

¹¹⁷ Srov. HAWKINS, P., SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích* s. 36 - 44

¹¹⁸ Srov. HAWKINS, P., SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*, s. 47-54

3.3 Shrnutí

Je potřeba si uvědomit, že povinnost mlčenlivosti, etický kodex a supervize jsou pouze pomocné nástroje, které mají za úkol ochránit klienta před rizikem trestněprávního jednání ze strany pomáhajícího pracovníka. Ovšem ani tyto postupy nemohou ovlivnit rozhodnutí pracovníka v pomáhající profesi, pokud se rozhodne vědomě jednat proti těmto nařízením. Pokud však má dojít ke změně v jednání pracovníka, je potřeba, aby toto jednání změnil on sám. Pokud se rozhodne vědomě pro trestněprávní jednání a tím i poškození klienta, je jeho jednání špatné. Toto špatné jednání je možné označit jako nemorální. Tím se dostávám k další otázce, která je v úvodu diplomové práce a to je otázka morálního jednání sociálního pracovníka. Jaké je souvislost mezi trestněprávním jednáním sociálního pracovníka a jeho morálními vlastnostmi? Před odpovědí na tuto otázku je potřeba vysvětlit určité termíny, které se váží k představě morálního jednání osob. Tomuto tématu se budu věnovat v další kapitole, stejně jako hledání odpovědi na otázku možných souvislostí mezi trestněprávním jednáním a morálními hodnotami sociálního pracovníka.

V následující kapitole o morálních vlastnostech pracovníků však pojednávám o pomáhajících profesích obecně, protože tyto poznatky se týkají všech profesí, které je možné sem zařadit.

4 Morální vlastnosti pomáhajícího pracovníka

U pracovníků v pomáhajících profesích je důležitou součástí požadavků, kladených na kvalitní vykonávání profese, příkladný osobní charakter. Tento osobní charakter je často spojován s osobní morálkou pracovníků. Otázkou složitou a diskutovanou je to, zde existuje nějaká souvislost mezi morálkou a charakterem. M. Nakonečný říká: „*Základním problémem je vztah charakteru a morálky: původně byl a v řadě případů stále je brán charakter jako projev osobní morálky; resp. je s ní ztotožňován.*“¹¹⁹ U každého jedince převažuje určitý typ charakteru, ten odpovídá dosaženému stupni morálního vývoje. Jako příklad M. Nakonečný uvádí přehled teorií vývoje charakteru, podle kterých se každý dospělý jedinec se dostává na určitou úroveň morálního vývoje, kde obvykle ustrne. Popisuje pět stupňů vývoje charakteru. Nejvyšším stupněm je racionálně altruistický charakter. Ten reprezentuje nejvyšší morální stupeň vývoje jedince, který jedná podle vzniklé situace, nereaguje již jen na základě iracionálních morálních schémat – jeho jednání je racionální. Zvažuje důsledky svého jednání nejen vůči sobě, ale vždy vůči svému okolí, jeho jednání je altruistické, egoismus ustupuje.¹²⁰

H.Heidbrink se v knize Psychologie morálního vývoje zabývá morálním vývojem, jako příklad uvádí Kohlbergovo pojetí pěti stupňů morálního vývoje. Ten při svých závěrech vycházel z chování člověka ve vnitřní konfliktní situaci.¹²¹ Posledním stupněm Kohlbergova pojetí je „*orientace na všeobecně platné etické principy. Právo je definováno jako vědomé rozhodnutí ve shodě se zvolenými etickými principy. Tyto principy jsou abstraktní a etické povahy, nejde o konkrétní morální pravidla, jako třeba desatero. V jádru se jedná o univerzální principy spravedlnosti, vzájemnosti a rovnosti lidských práv a respektování důstojnosti člověka jako jednotlivce.*“¹²²

Výše uvedené definice vykazují společné znaky. Člověk, který se dostává ve svém morálním vývoji až na nejvyšší stupeň je schopný altruistického jednání, které se řídí

¹¹⁹ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 54

¹²⁰ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 56

¹²¹ HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*, s. 72

¹²² Tamtéž, s. 73

morálními principy společnosti. Znamená to tedy, že nad své vlastní potřeby staví potřeby společnosti. Jeho morálka by měla být bez úhony, a jak již bylo v řečeno, právě morálka je to, co hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla. Jednání pracovníka v pomáhajících profesích by mělo být tedy dobré.

Morální hodnocení vychází ze schopnosti člověka odlišit dobro od zla. Je předpoklad, že tohoto odlišení je každý člověk schopný, protože „nějak ví“ o rozdílu mezi dobrem a zlem. Pokud člověk dojde k určitému rozhodnutí, je za své jednání odpovědný. Mravní rozhodnutí člověka je výsledkem jeho svobodného rozhodnutí.¹²³ L. Kohlberg uvedl následující: „*Jako každý rozumný člověk věříme v platnost všeobecných morálních principů a cítíme se jimi osobně vázáni. Principy jsou všeobecné představy o spravedlnosti, stejně jako názor, že pro všechny lidi platí stejná práva a my musíme ctít lidskou důstojnost.*“¹²⁴

Právě morálka je to, co hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla. Tohoto hodnocení morálka dosahuje pomocí porovnávání činů se svědomím člověka. Morální jednání je takové jednání, které je ve shodě se svědomím jednatelova. Z tohoto můžeme usuzovat, že pro morální lidské jednání je rozlišení dobra a zla v závislosti na vlastním svědomí člověka zásadním postojem. Pokud je tedy pojem svědomí tak významný pro morální jednání pomáhajících pracovníků, co je tedy tím svědomím?

4.1 Svědomí člověka

V předcházejícím textu je zmiňováno svědomí člověka jako to, co určuje dobro našeho jednání. Morální jednání je takové jednání, které je ve shodě se svědomím jednatelova a dává mu tedy schopnost morálně hodnotit své jednání.

J. Jankovský zmiňuje svědomí z hlediska morální teologie, jako: *...hlas Boží pravdy a spravedlnosti v lidském srdci, zjevení věčného zákona, volání Krista, který nás zve a nutká, abychom ho následovali.*¹²⁵ Z pohledu filozofické antropologie zmiňuje svědomí ve spojitosti s odpovědností člověka, kdy svědomí je chápáno jako funkce celé osobnosti. Svědomí je tak náš vlastní požadavek na sebe samé. V sociologických přístupech je obsah svědomí definován jako závislost na sociokulturních vlivech, tedy co je někde vnímáno jako dobro, může jiná kultura odsuzovat jako zlo. Dále J. Jankovský uvádí, že

¹²³ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 13-18

¹²⁴ HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*, s. 84

¹²⁵ JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 32

na základě sledování různých kultur se lze domnívat, že ve svědomí člověka je vždy cosi původního a niterného, co je nezávislé na působení okolních vlivů. Je to něco, co je obsaženo v člověku již předem. Aby došlo k rozvoji těchto základních obsahů svědomí, je potřeba výchova a vzdělávání. V oblasti etiky je význam výchovy především v rozvoji niterného obsahu našeho svědomí, v soustavném vedení člověka k rozvoji v harmonickou a autonomní osobnost.¹²⁶

Člověk sám rozhoduje o tom, jak bude jednat, to znamená, že se v určitém smyslu rozhoduje o svém svědomí. V případě svého svědomí může rozlišit svědomí, které hodnotí jeho jednání po vykonaném činu, nebo svědomí, které ho vede k vykonání určitého činu, tedy svědomí předchozí a svědomí následné. Svědomí před jednáním je o tom, co má člověk dělat, aby jeho jednání bylo dobré. Svědomí po jednání hodnotí vztah jednání k odpovědnosti a konfrontuje člověka na základě mravní kvality jednání s jeho morální hodnotou, jde tedy o to, zda člověk jednal správně.¹²⁷

Morální hodnota jednání závisí pouze na předchozím svědomí. Jednání je morálně dobré nebo špatné podle toho, zda jej člověk posoudil jako dobré či špatné před jednáním. Následné svědomí pak člověku špatné jednání vyčítá, nebo naopak dobré jednání schvaluje. Zároveň následné svědomí požaduje, aby člověk nesl odpovědnost za následky svého jednání.¹²⁸

Odpověď na otázku co je svědomí dává i Kompendium katechismu katolické církve. Uvádí, že mravní svědomí je obsaženo v nitru člověka, ukazuje na dobré či zlé jednání. Jde o úsudek rozumu, který se ukládá a člověk tak získává zkušenost pro jednání dobré či zlé. Pomocí svědomí člověk poznává mravní hodnotu svých skutků, těch, které se chystá vykonat, nebo těch, které vykonal. Díky svědomí může člověk nést odpovědnost za své jednání. Člověk nesmí být nucen jednat proti svému svědomí.¹²⁹

Existují tři obecná pravidla:

- Nikdy není dovoleno konat zlo, aby z něj vzešlo dobro.
- Zlaté pravidlo: Co tedy chcete, aby lidé dělali vám, to všechno dělejte i vy jim.
- Láska jde vždycky cestou respektování bližního a jeho svědomí, i když to neznamena schvalovat jako dobro to, co je objektivně zlé.¹³⁰

¹²⁶ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 31-34

¹²⁷ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 83-84

¹²⁸ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*, s. 287

¹²⁹ Srov. *Kompendium katechismu katolické církve*, s. 110

¹³⁰ *Kompendium katechismu katolické církve*, s. 110

Člověk se však může dopustit omylu i ve svém svědomí, může dělat mylné úsudky z různých důvodů. Tyto mylné úsudky nejsou vždy bez osobní viny člověka. Přesto nelze člověku přičítat zlo, kterého se dopustil z nezaviněné nevědomosti. Takový skutek však zůstává zlým. Aby se člověk nedopouštěl takových mylných úsudků, je třeba se snažit o očistu mravního svědomí od jeho omylů.¹³¹

Svědomí je vnitřní hlas každého člověka, který potřebuje k tomu, aby bylo jeho jednání dobré. Pomáhá posoudit mravní hodnotu našeho jednání. Když člověk jedná podle svého svědomí, pak je subjektivně přesvědčen o správnosti svého jednání.

Právě toto platí u pomáhajícího pracovníka ve zvýšené míře. Pokud jedná v zájmu jiných osob, může z různých důvodů snadno zaměnit jejich dobro za svůj prospěch. V takovém případě by mělo jeho svědomí být tím, co ho na tento omyl upozorní, a on své jednání přehodnotí.

Důležitost svědomí v jednání pracovníka v pomáhajících profesích zdůrazňuje např. Etický kodex České lékařské komory. Každý člen komory je povinen dodržovat etické zásady stanovené Etickým kodexem ČLK, zejména je povinen neřídít se při doporučování léků, léčebných prostředků a zdravotních pomůcek ve své léčebné praxi komerčními hledisky, ale řídit se výhradně svým svědomím a zdravotním stavem klienta. Lékař nemůže být donucen k takovému lékařskému výkonu nebo spoluúčasti na něm, který odporuje jeho svědomí.¹³²

Svědomí pomáhá řešit problémy spojené s jednáním dobrým či špatným. Co je však tím, co vytváří předpoklady pro dobré konání pomáhajícího pracovníka?

Předpokladem dobrého jednání jsou schopnosti ke konání dobra. Tyto schopnosti jsou lidské ctnosti. „*Ctnost je trvalá a pevná dispozice konat dobro.*“¹³³ V Kompendiu katechismu katolické církve najdeme odpověď na to, jaké ctnosti by měl mít člověk. Je zde míněn každý člověk, tedy ne jen pomáhající pracovník. Přesto právě u tohoto povolání jsou tyto ctnosti nutné, protože mu pomáhají konat dobro. Pracovník koná dobro prostřednictvím pomoci klientům v řešení jejich problémů.

¹³¹ Srov. *Kompendium katechismu katolické církve*, s. 110

¹³² Srov. Etický kodex ČLK, <http://www.lkcr.cz>

¹³³ *Kompendium katechismu katolické církve*, s. 111

4.2 Lidské ctnosti

Lidské ctnosti, nazývané také kardinální ctnosti, je možné stanovit s pomocí Kompendia katechismu katolické církve následovně. „*Lidské ctnosti jsou trvalé a ustálené dokonalosti rozumu a vůle, které řídí naše skutky, vnášejí řád do našich vášní a usměrňují naše chování podle rozumu a víry. Tyto ctnosti nazývané základní, kardinální, seskupují kolem sebe všechny ostatní ctnosti a vytvářejí základy mravního života. Jsou to: moudrost, spravedlnost, statečnost a mírnost.*“¹³⁴ Ctnost moudrosti je zde popsána jako schopnost rozumu, která v každé situaci rozeznává, co je naše pravé dobro. Rozum volí přiměřené prostředky k uskutečnění tohoto dobra. Ctnost moudrosti řídí ostatní ctnosti a dává jim pravidla a míru. Ctnost spravedlnosti se zakládá na vytrvalé a pevné vůli dávat druhým, co jim náleží. Ctnost statečnosti zajišťuje pevnost v obtížích a vytrvalost v úsilí o dobro. Jejím nejvyšším projevem je schopnost obětovat sebe samého za spravedlivou věc. Ctnost mírnosti zmírňuje vlastní touhu po rozkoších, zajišťuje vládu nad vlastními pudy a dává schopnost užívat stvořená dobra vyrovnaně.¹³⁵

Tyto ctnosti jsou pro ty pracovníky, kteří chtějí jednat správně, závazné. Pokud však nemají požadované ctnosti, neznamená to, že je toto možné postihnout jako přestupek proti zákonu. Teprve nepřítomnost ctností, která vede k jednání v rozporu se zákonem, může vyvolat určitý zákonný postih.

V souvislosti s pomáhajícími pracovníky je potřeba se zamyslet nad tímto výčtem ctností právě z hlediska těchto profesí. Jistě každý pomáhající pracovník potřebuje ve své profesi moudrost, spravedlnost, statečnost a mírnost. Jsou to však jediné ctnosti, které potřebuje? Skutečně mohou tyto základní ctnosti kladně ovlivnit rozhodování pomáhajícího pracovníka či souvisí s výkonem jeho povolání? Nebo je v dnešní době potřeba těchto ctností pro pracovníky v pomáhajících profesích, tedy trvalých a pevných dispozic ke konání dobra, jiná?

Tyto kardinální ctnosti tvoří společně mravní charakter člověka. Jedna ctnost souvisí s druhou, pokud člověk postrádá jednu z těchto ctností, nemůže mít ani ostatní. Nikdo nemůže být spravedlivý, pokud není statečný a mírný, protože pak by mohl chybovat proti spravedlnosti například ze strachu nebo z nezdravé touhy po splnění některé své osobní potřeby. Moudrost řídí jednání člověka při užívání dalších ctností.¹³⁶

¹³⁴ Kompendium katechismu katolické církve, s. 111

¹³⁵ Srov. Kompendium katechismu katolické církve, s. 111

¹³⁶ Srov. PESCHKE, KARL – HEINZ, *Křesťanská etika*, s. 31 - 34

Každý pomáhající pracovník potřebuje moudrost k výkonu svého povolání, přestože mnoho rozhodnutí činí na základě předpisů nebo zákonů. Ale v některých případech je potřeba moudrosti a statečnosti k rozhodnutí, které udělá. Může to být v případě, že předpis určuje postup při řešení problému, ovšem svědomí pracovníka s ním nesouhlasí, vnitřně je přesvědčen, že tento postup není v tomto případě nejvhodnější. Pak potřebuje moudrost, která povede směrem k dobru, spravedlnost k tomu, aby našel to řešení, na jehož základě dostane klient to, co mu náleží, statečnost, aby dokázal za svým netradičním řešením stát a umírněnost, která oprostí jeho rozhodnutí od možných osobních zájmů. Jako příklad mě napadá opět problematika sociálně právní ochrany dětí. Mnohá rozhodnutí, jak bylo v práci uvedeno, nejsou vždy možná hledat v předpisech a zákonech, často jednají pracovníci na základě vlastních úsudků. Pokud by pokaždé disponoval pracovník, který rozhoduje na základě vlastního úsudku o osudu dětí, těmito ctnosti, nedopouštěl by se ve své práci chyb.

Ctnost moudrosti, spravedlnosti, statečnosti a umírněnosti jsou ctnosti základní. Existují i další ctnosti, které tyto základní doprovází, rozšiřují či doplňují. Mezi ctnosti, které rozšiřují moudrost, je možné zařadit ochotu se učit novému, schopnost správného hodnocení, prozíravost, schopnost dobře řídit vlastní záležitosti a záležitosti společné a další. Spravedlnost rozšiřují ty ctnosti, pomocí kterých člověk dává druhým něco, k čemu není povinen, tedy to, co si druzí nemohou vynutit. To je vděčnost, slušnost, zdvořilost, lítost nad vlastními chybami, úcta k sobě i okolí. Statečnost je vytrvalost a pevnost v rozhodnutí člověka, bez ohledu na nebezpečí, které tím podstupuje. Ctnosti, které statečnost doplňují, jsou sebedůvěra, velkorysost, vytrvalost a trpělivost. Umírněnost udržuje smyslové touhy v rozumných mezích, jako doplňující ctnosti je možné sem zařadit sebeovládání, pokoru a mírnost.¹³⁷

Také tyto doplňující ctnosti jsou pro pracovníky v pomáhajících profesích zdrojem ochrany před rizikem trestněprávního jednání. I jejich získání je pro ně důležité. Pokud budou respektovat výše uvedené zásady, budou pracovat pro spokojenost svých klientů a ne pro uspokojení vlastních potřeb, které nejsou v souladu s jejich profesí.

¹³⁷ Srov. SKÁCEL, M. *Etika*, skripta pro teologii, s. 62 -69

4.3 Vlastní osobnost ideálního pracovníka z hlediska morálky

Podle předešlých požadavků má pracovník v pomáhající profesi splňovat určité předpoklady pro jím zvolené povolání, jehož náplní je pomoc druhému člověku v nouzi. Není rozhodující, v jaké situaci tento pracovník pomáhá, protože náplň práce těchto profesí je různorodá. Pracovník by měl být schopen takového jednání, které ho opravňuje tuto pomoc poskytovat, protože jinak se může stát, že jeho snaha pomáhat sklouzne do uspokojování jeho vlastních potřeb.

J. Jankovský staví do popředí otázku svědomí. Právě svědomí je tím, co by mělo pracovníka na jeho pracovní cestě provázet. „ *Při výkonu pomáhajících profesí představuje svědomí velmi důležitý ukazatel. Dobře vyvinuté a zdravé svědomí je jednak projevem profesionality pracovníka a zároveň i poměrně citlivým barometrem spokojenosti s výkonem pomáhajícího povolání. Jednat mravně správně není obtížné pro člověka vyznačujícího se integrovanou osobností a majícího k výkonu svého povolání adekvátní osobností dispozice.*“¹³⁸

Pracovník v pomáhající profesi musí klást zájmy klienta a společnosti nad své vlastní. Jeho jednání vyplývá z jeho morálních kvalit, které jsou potřebné. Ideální člověk se hledá velmi těžko, stejně tak ideální pomáhající pracovník. Přesto je možné najít základní společné charakterové znaky, které by měl pracovník mít.

Takový pracovník v pomáhajících profesích má rozvinuté morální chování. Jeho rozhodnutí jsou svobodná, je si vědom své zodpovědnosti za ně. Charakterem odpovídá nejvyššímu stupni morálního vývoje, tedy toho, kdy je orientován na abstraktní morální pravidla a univerzální principy, jako je spravedlnost vzájemnosti a rovnosti lidských práv a respektování důstojnosti člověka jako jednotlivce. Jeho jednání je altruistické, jedná podle racionálních morálních schémat a není egoistické. Zvažuje důsledky svého jednání nejen vůči sobě, ale také vždy vůči svému okolí. Je orientován na obecně platné etické principy společnosti, které jsou ve shodě se zákonem. V jádru se jedná o univerzální principy spravedlnosti, vzájemnosti a rovnosti lidských práv a respektování důstojnosti člověka jako jednotlivce. Staví zájmy svého klienta nad své vlastní potřeby. Je nositelem základních lidských ctností, které mu pomáhají konat dobro. Dosáhl tedy moudrosti, je umírněný ve svých žádostivostech, umí zacházet se svou vznětlivostí, je spravedlivý

¹³⁸ JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, s. 36

k požadavkům svého okolí. Při překonávání obtíží a prosazování dobra je statečný. Jeho osobnost je harmonická a vyrovnaná.

Pokud je tento člověk vystaven riziku trestněprávního jednání, jeho vlastní osobnost, jeho svědomí, ctnosti, dosažený stupeň morálního vývoje, tedy vše to, co ho vede k jednání ve prospěch druhých, mu nedovolí se takového jednání dopustit. Nedokáže jednat proti svému přesvědčení a proti svému svědomí.

Některá rozhodnutí jsou proti vůli klienta, je však potřeba, aby byla činěna pouze tam, kde klient není schopen sám rozhodnout. I takové jednání však potřebuje silně morálně vyspělého pracovníka, protože tato jednání proti klientovi musí vycházet z přesvědčení, že rozhodnutí, které tento pracovník činí je skutečně klientovi prospěšné. Musí si tím být jist a jeho svědomí musí takové rozhodnutí schvalovat.

Každý pomáhající pracovník, který se chce ve své profesi uplatnit jako skutečný pomáhající člověk však musí své morální hodnoty rozvíjet. Jednou z možností, jak je rozvíjet je trvalá a soustavné péče o vlastní morální vývoj a neustálé zdokonalování se. Proces cílevědomého utváření kladných morálních vlastností, postojů a vztahů člověka jako jedince i člena společnosti. Mravní výchova bývá spojena se vzděláním, učením a ostatními druhy výchovy, zejména světonázorovou, rozumovou, právní a podobně. Závažnou roli při utváření mravního profilu osobnosti hraje nejen záměrné a cílevědomé výchovné působení ale i životní podmínky působící na jedince v průběhu celého jeho života. Postižení dialektických vztahů mezi oběma faktory tvoří nezbytný předpoklad formování osobnosti v procesu mravní výchovy.

Na základě výše uvedených skutečností jsem došla k názoru, že právě taková harmonická a vyrovnaná osobnost je nejméně ovlivněna rizikem trestněprávního jednání. Je tedy nejlepší zárukou toho, že pracovník přistupuje ke své profesi zodpovědně, dodržuje stanovené zákony, zároveň však jedná lidsky, rozhoduje se ve prospěch svého okolí. Je přirozené, že osobní morálka chrání pracovníka v pomáhajících profesích před takovým profesním selháním, které ho s jeho plným vědomím a souhlasem dovede až k trestněprávnímu jednání.

4.3.1 Otázka víry v pomáhající profesi

V předcházející kapitole jsem použila církevní literaturu a dostala se tím k otázce víry v pomáhajících profesích. Jistě je možné tvrdit, že ne každý pracovník v pomáhající profesi je člověkem věřícím. Přesto se domnívám, na základě svých osobních zkušeností, že toto nemusí být překážkou v jeho poctivé a svědomité práci. Zároveň jsem přesvědčena, že víra v Boha je osobní věcí člověka. Jsou lidé, kteří se se svým vnitřním životem nesusvěřují.

„Ateismus proto není nutně popřením absolutna jako takového, nýbrž nezřídka protestem proti podobě, s níž je absolutno ztotožňováno. Jsou dobré důvody k domněnce, že, řada bezbožníků‘ ve skutečnosti a v hlubším přesvědčení bezbožná není; řada těch, kteří se Bohu rouhají, Boha miluje. Rouhají se představě, která se jim zdá nedůstojná a snad nacházejí ve svém okolí důvod k takovému nedorozumění a nemají možnost postavit na místo ‚karikatury‘ něco důstojného. Pokud upřímně a ze srdce milují dobro a svatost, jak je vnitřně nazírají, pak jen stěží nenávidí světlo, ale naopak – nejsou daleko od Božího království. V hlubším smyslu tyto osoby určitě mohou být opravdovými věřícími, protože jsou věrné Božímu hlasu, jak se ohlašuje ve výročí jejich svědomí. Ateismus jako skutečný hřích nevěry je víc než pouze pojmové popření Boha; je současně odpíráním podřídit se nárokům absolutna, jak se ohlašují v lidském svědomí.“¹³⁹

Na základě této myšlenky a svých zkušeností jsem ve své práci použila církevní literaturu, která obsahuje informace o dobrém jednání člověka. Ostatně označení „pomáhající profese“ je označením, které má vyjadřovat spojení těchto profesí s pomocí trpícímu člověku. Tedy je v nich obsažena jedna ze základních myšlenek křesťanství.

¹³⁹ PESCHKE, KARL – HEINZ, *Křesťanská etika*, s. 47-48

5 Ochrana klientů před rizikem trestněprávního jednání

Klienti pracovníků v pomáhajících profesích mají určité možnosti ochrany před trestněprávním jednáním ze strany těchto pracovníků. Jedná se o Trestní zákoník, etické kodexy pomáhajících profesí, které ukazují na povinnosti ze strany pracovníků a mají pomáhat při řešení sporných otázek, povinnost mlčenlivosti ze strany pomáhajících pracovníků, ke které je zavazuje zákon. Nicméně všechny tyto nástroje mohou selhat. Existují tedy možnosti jak předcházet trestněprávnímu jednání ze strany pomáhajících profesí? Touto otázkou si kladu v úvodu k diplomové práci.

5.1 Psychologické a podobné testy na odhalení osobnostních rysů

Pokud člověk projeví zájem o práci v pomáhajících profesích, musí splňovat určité podmínky pro přijetí do vybrané profese. Jedním z těchto podmínek je, že projde přijímacím pohovorem. Zde se snaží přijímací komise či několik pověřených osob odhadnout, na základě pokládaných otázek, zda je tento žadatel opravdu připraven v této profesi pracovat. V některých profesích se k tomuto pohovoru přidávají ještě psychologické dotazníky a žadatelé vyplňují různé psychologické testy, přímo k těmto účelům vyhotovené.

Tento proces můžeme označit jako psychodiagnostické testy, kdy psychologickým testem je určitá standardizovaná experimentální situace, která vyvolává určité chování. Toto chování je dále porovnáváno pomocí statistického srovnání s chováním jiných jedinců ve stejné experimentální situaci. Těmito testy mohou být slovní otázky, názorně dané úkoly atd., které vyžadují od testované osoby určité reakce.¹⁴⁰

Osobně jsem prošla několika výběrovými řízeními, jejichž součástí byl pohovor a psychologické vyšetření. Na základě těchto vlastních zkušeností mohu prohlásit, že tyto dvě metody nejsou spolehlivé, aspoň ne při běžném výběrovém řízení. Je velmi snadné,

¹⁴⁰ Srov. Nakonečný, M. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 66

pokud se tohoto řízení účastní člověk, který se již dopředu rozhodne využívat tísně svých klientů k osobnímu prospěchu, tyto dvě možnosti odhalení oklamat.

V současné době se u některých výběrových řízení požaduje po zájemci o zaměstnání také například životopis psaný vlastní rukou. Tento dokument je využíván k vyhotovení grafologického posudku na uchazeče. Grafologie vychází z psychologie písma jako symbolizovaného výrazu. Jedná se o zvláštní psychodiagnostickou metodu, která může přinést důležité poznatky o základních rysech osobnosti, jejím aktuálním stavu, jejích sklonech atd. Na rozdíl od různých dotazníků či testů, u kterých může dotazovaný upravovat své odpovědi podle svých představ a může klamat, u písma je toto ve velké většině případů nemožné. Člověk nemůže písmem klamat, ani předstírat či zastírat, takže skutečně odborná grafologická expertiza může proniknout i do hlubokých sfér osobnosti.¹⁴¹ Nicméně je zde použito slovo může, protože ani tato metoda není úplně dokonalá.

Na základě tohoto jsem přesvědčena, že pomocí těchto způsobů na odhalení případných osobnostních poruch či nepřijatelných vlastnostních rysů pro pracovníky v pomáhajících profesích nelze odhalit jejich možné selhání a zjistit, zda v jejich případě hrozí riziko trestněprávního jednání.

5.2 Vzdělání jako prevence vzniku rizika trestněprávního jednání

V některých profesích postačí, pokud případný pracovník prokáže požadované vzdělání. Například lékař, který ukončí studia a jde pracovat do praxe, není nucen ve většině případů prokazovat svou způsobilost k výkonu povolání ani psychologickým testem, ani jinak. Prokáže se pouze dosaženým vzděláním. Jistě, většina studentů v oboru pomáhajících profesí je seznámena s etickými požadavky na svou profesi během studia. O tom však nemluví. Je potřeba odlišit požadavky na pracovníka od jeho schopností. Vzdělání je jistě nutné, například lékař bez vzdělání by nebyl schopen svou praxi vůbec provozovat. Ale to, že získá člověk vzdělání, ještě neznamená, že se stane skutečně profesionálem a dobrým pracovníkem. Vzdělání jistě rozšiřuje znalosti studenta v oboru, ale pouze pomocí studijních předpokladů. K získání velmi dobrého vzdělání jedince nejsou podmínkou jeho kvalitní osobnostní rysy a úroveň morálního smýšlení. Vzdělání pouze umožní jedinci vyhnout se pochybením, která mohou vznikat právě nedostatkem

¹⁴¹ Srov. Nakonečný, M. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 66

vědomostí. Tato pochybení nevznikají selháním vlastní osobnosti nebo z vědomého jednání, které vede ke spáchání trestného činu. Přesto není možné tyto profese vykonávat bez požadovaného vzdělání. Pracovník se tímto může dostat až k riziku trestněprávního jednání, ale spíše se bude jednat o takové jednání z nedbalosti nebo neznalosti. Takže ani vzdělání nezaručí kvalitní osobnostní přístup pracovníka ke klientům.

Tyto oba postupy ochrany klientů mohou být přínosem, nicméně riziku trestněprávního jednání nezabrání. Při hledání možných řešení je potřeba se na problém podívat z druhé strany, tedy ze strany klienta.

Otázka patřičného vzdělání je důležitá i jako prevence vzniku jiných faktorů, ovlivňujících rizika trestněprávního jednání, např. syndrom vyhoření. Pracovníci, kteří pečují o jiné osoby, jsou zvláště náchylní ke vzniku syndromu vyhoření. Důvodem je jejich vysoké osobní nasazení a to, že jejich práce zasahuje také do životního prostoru těchto pracovníků. Jednou z možností, jak tomuto nebezpečí předcházet je právě odpovídající vzdělání a možnost dalšího vzdělávání pracovníků v oborech, které souvisí s péčí o ostatní jedince.¹⁴²

5.3 Postavení jedince jako klienta

Člověk se stává klientem pomáhajícího pracovníka ve chvíli, kdy řeší některý z problémů s tímto spojený. Tato skutečnost může potencionálního klienta znejistit a může způsobit snížení jeho sebevědomí, nebo jinak postihnout jeho důvěru v sama sebe. Pokud se dostane tento jedinec jako klient k pracovníkovi, který není ochotný spolupracovat na řešení klientových problémů a využívá jeho oslabení ve svůj prospěch, ztrácí klient šanci na vyřešení svých problémů. Pokud by však klient chápal pomoc pracovníka jako spolupráci dvou rovnocenných partnerů, jistě by se nestal snadným terčem zneužívání ze strany pracovníka. Je potřeba, aby se potencionální klient ve chvíli, kdy se dostává do potíží, seznámil se svými právy a s povinnostmi pracovníka v pomáhající profesi. Je potřeba, aby dokázal reagovat na náznaky možného zneužívání své situace ze strany pracovníka. Tyto informace o právech a povinnostech obou stran je potřeba sdělit klientovi vhodným způsobem, který odpovídá jeho možnostem chápání.

Ovšem ani toto zvýšení sebedůvěry klienta ve svou osobu a předcházení vzniku rizika zneužívání jeho postavení není možné zajistit ve všech případech. Otázkou zůstává, kdo

¹⁴² BARFORD, Sean W. *Understanding Burnout in Child and Youth Care Workers.* s. 271

by klienty seznamovat s těmito informacemi, jakým způsobem a kdy. U tohoto řešení je také potřeba vzít v úvahu skutečnost, že u některých klientů je taková úroveň mentálních schopností, že by bylo těžké je s jejich právy seznamovat. Ovšem i přes uvedené problémy je tato možnost pro některé klienty vhodná a mohla by se uplatnit v některých případech jako prevence vzniku rizika trestněprávního jednání ze strany pomáhajícího pracovníka.

5.4 Pomáhající pracovník jako úřední osoba

Pracovníci v sociální oblasti v rámci státní správy jsou označováni jako osoby úřední. Pokud se tito pracovníci dopustí trestné činnosti, která je odhalena, jsou podle zákona potrestáni. Dokonce v některých případech může jít o vyšší trest právě z důvodu, že trestný čin spáchali jako osoba úřední. Toto je však pouze skutečnost, která se dotýká pracovníků státní správy. V naší společnosti ale vznikají i sociální a jiné služby v rámci pomáhajících profesí ve sféře soukromého podnikání, jejich pracovníci tedy nejsou zaměstnanci státní správy. Pokud se tyto osoby dopustí trestné činnosti, která s jejich pomáhající profesí souvisí, trest může být nižší. Domnívám se však, že v rámci prevence rizika trestněprávního jednání u pracovníků v pomáhajících profesích by měl být každý trestný čin, který spáchají v rámci své profese a způsobí tím jakoukoli újmu svým klientům, potrestán nejvyšším možným trestem, který zákon umožňuje.

Tyto osoby vědomě využívají svého postavení, zneužívají jiné osoby v tíživé situaci a tím jednájí bez jakýchkoliv ohledů a morálních zásad. Rozhodně by mělo dojít ve výši trestu za spáchanou trestnou činnost k odlišení, jestli tento trestný čin spáchá řadový občan, nebo pracovník, který k němu využije své postavení ve společnosti. Je možné říci, že ke spáchání trestného činu využívá svou pozici, kterou získal v rámci společenství dalších lidí.

Přesto je tento návrh pouze potrestáním již vzniklého trestného činu a není tedy přímou prevencí. Zařazuji jej však mezi prevenci z toho důvodu, že snad by u některých jedinců mohl působit jako varování před jejich trestněprávním jednáním.

5.5 Shrnutí

Vzhledem k informacím v celé diplomové práci se domnívám, že riziko trestněprávního jednání v pomáhajících profesích je záležitostí jedinců, kteří využívají

postavení klientů ke svému prospěchu. Jejich jednání není způsobeno žádnými objektivními příčinami, ale pouze jejich subjektivním přístupem. Existují trestné činy, ve kterých je riziko spáchání ze strany těchto pracovníků vyšší než u jiných. Existují také skupiny poškozených, kteří trestné činy na nich spáchané neoznámí z mnoha důvodů. Tito pachatelé jsou nebezpeční pro část společnosti, která potřebuje pomoc v některé z mnoha tíživých situací.

Nedá se říci, že se společnost proti těmto jevům nebrání. Jako způsob obrany je možné uvést zákony, Trestní zákoník, etické kodexy jednotlivých profesí. Ovšem ani toto nestačí k vyloučení rizika trestněprávního jednání. Otázkou je, zda je lepší prevence ve formě zvyšování informovanosti klientů o jejich právech, zkvalitněním výběru pomáhajících pracovníků na pozice jednotlivých profesí pomocí testů, pohovorů atd. Nebo je účinnější trestat již spáchané trestné činy zvýšenou trestní sazbou pro odstrašení dalších možných pachatelů?

Domnívám se, že ani jedno z těchto řešení není ideální. Nejvhodnější je jistě kombinace všech těchto návrhů. Přesto, vzhledem k tomu, kdo všechno má nárok na pomoc ze strany pomáhajících pracovníků, zůstane určitá skupiny klientů, které ani tato kombinace navrhovaných řešení neochrání. Půjde přitom o osoby, které jsou na tuto pomoc odkázány nejvíce, tedy o osoby se silným fyzickým či mentálním postižením, osoby ve velmi špatném zdravotním stavu, osoby bez základních znalostí o fungování společnosti, osoby ve velké hmotné nouzi, např. bezdomovce, kteří jsou bez rodiny a jsou zcela odkázáni na pomoc společnosti. Tito jedinci mají často snížené dorozumívací schopnosti, stejně jako prostředky k získání pomoci. Proto budou i nadále snadno zneužitelní ze strany pomáhajících pracovníků.

Domnívám se, že existuje jeden jediný způsob, při kterém by nedocházelo ke vzniku rizika trestněprávního jednání. Stane se tak v době, kdy budou tuto činnost vykonávat osoby s vysokým morálním uvědoměním, které jim nedovolí využívat svou profesi k uspokojování vlastních zájmů. V tom případě se většina klientů dočká takové pomoci, na kterou má nárok a která povede k řešení jejich problémů. Ovšem je potřeba zopakovat, že se v diplomové práci věnuji trestněprávnímu jednání, které vyplývá z úmyslu spáchat trestný čin. Před trestněprávním jednáním z nedbalosti není možné klienta nikdy ochránit, je možné pouze toto riziko snížit, např. důsledným vzděláváním pracovníků a zvyšováním pocitu odpovědnosti za klienty.

Jsem přesvědčena, že jediná prevence, která má naději na úspěch, je zvýšení morálního uvědomění pomáhajících pracovníků. Návrhy řešení, které uvádím v předchozím textu, mohou sloužit pouze jako podpůrné, nicméně o kvalitě poskytovaných služeb rozhoduje každý pracovník sám, na základě úrovně svého morálního jednání.

Závěr

Třebaže trestné činy spáchané pracovníky v pomáhajících profesích nejsou zrovna ty, o kterých by byla veřejnost denně informována, jejich nebezpečí je možné hledat v tom, že jde o služby poskytované klientům s různými zdravotním, mentálním, sociálním omezením. Jsou mezi nimi osoby, které mají problémy s komunikací se svým okolím, nejen verbální, ale např. problémy se zařazením do širší sociální komunity. Ve velké míře se může jednat o osoby snadno manipulovatelné, vyvolávající pocit nedůvěry ve svém okolí či jinak snadno citově ovlivnitelné. Tyto skutečnosti se mohou stát pro některé jedince z řad pomáhajících pracovníků důvodem k jejich zneužití. Potom se stávají oběťmi trestněprávního jednání pracovníků v pomáhajících profesích. Některé tyto poškozené osoby o svém zneužívání nehovoří. Buď nejsou schopny tuto skutečnost svému okolí sdělit, nebo nejsou považovány za osoby důvěryhodné a sdělení o této skutečnosti nejsou brána vážně.

Jak jsme již uvedla, počet zveřejněných trestných skutků spáchaných na těchto lidech není nijak výrazný. Ovšem na základě informací a svých zkušeností, jsem přesvědčena, že počet trestných činů, spáchaných na klientech pomáhajících pracovníků je ve skutečnosti mnohem vyšší. Orgány činné v trestním řízení se zabývají pouze těmi skutky, které byly řádně oznámeny. Zjišťují, zda skutkový děj proběhl tak, jak je uvedeno v Trestním zákoníku. Před soud se však dostane jen malé množství obžalovaných z původně podezřelých, pokud se vůbec soud tímto zabývá. Tato skrytá trestná činnost páchaná na lidech, kteří se nemohou dovolat spravedlnosti, zůstává nepotrestána a tito jedinci pak ztrácí důvěru ve společnost, ale tento fakt většinu lidí neznepokojuje.

Za poslední roky se přístup společnosti k lidem, kteří se svým fyzickým či mentálním stavem, věkem či postavením odlišují, změnil. Nicméně se ještě najde dost občanů, kteří se domnívají, že tyto osoby by měly být, stejně jako před několika lety, zavírány do ústavů, že nemají právo na život ve společnosti. Právě těmto jedincům nezáleží na tom, že se jejich spoluobčané stávají oběťmi trestných činů a protiprávního jednání.

Ovšem to, že se člověk odlišuje od svého okolí, z něj nedělá méněcenného jedince. Všichni lidé mají právo prožít život tak, jak jim jejich omezení dovoluje, v prostředí, které je jim blízké a mezi lidmi, kteří se k nim chovají s úctou. Nikdo nemá právo soudit, kdo si zaslouží úctu a kdo ne. Každý člověk má ve společnosti své místo, za některé jedince však rozhodnutí, kde je právě to jejich místo, dělají druzí. Pokud je tím, kdo za ně rozhoduje jejich rodina, někdo, kdo jim věnuje svůj čas a hlavně svou lásku, je vše v pořádku. Pokud rozhoduje někdo bez zájmu o jejich život, mají velmi omezené množství způsobů, jak se tomuto bránit.

Právě lidé v pomáhajících profesích jsou těmi, kteří mají pomoci. Pokud však tuto pomoc nepřináší, chybí jim lidský přístup, empatie, soucit, pak jejich klienti často ztrácejí poslední možnost záchrany. Přestávají být lidmi a stávají se někým, za koho se musí rozhodovat, vše dělat, zařizovat. Ztrácejí právo na svůj názor, a pokud ho chtějí uplatnit, takový pracovník je obviněn z nedostatku vděčnosti, označí je za problémové.

Někteří pomáhající pracovníci jdou ještě dál, považují své klienty za prostředek k uspokojení svých vlastních zájmů a potřeb. Necítí vinu za to, že takto jednají, nemají svědomí. Nebojí se ani zákonů, ignorují etické kodexy. Svě rozhodnutí prosazují proti klientovi, proti jeho zájmům a proti jeho právům. Mnozí z nich nevidí ve svých klientech osoby, které jsou jim rovny. Jejich problémy z nich dělají v jejich očích někoho, kdo jim nestojí za to, aby s ním jednali čestně.

Tato moje práce se netýká těch pracovníků v pomáhajících profesích, kteří jednají se svými klienty s pochopením, s úctou a respektují jejich odlišnost. Často potřebují mnoho trpělivosti, než najdou pro tyto osoby řešení jejich problémů. Tito pracovníci si zaslouží obdiv a úctu svého okolí, protože jejich práce je náročná. Oni ji nevykonávají jako povolání, berou ji jako své poslání. Naštěstí je těchto pracovníků většina, jejich dobré jméno jim však kazí ti, kteří toto poslání nechápou, nebo chápat nechtějí.

Často se mluví o klientech, kteří jsou problémoví, jako příklad mohou sloužit občané, kteří si dělají nárok na výplatu sociálních dávek. Pokud jim tyto dávky podle zákona nenáleží, napadají příslušné pracovníky, v některých případech přímo fyzicky nebo jim vyhrožují. Právě toto jednání ze strany klientů je jednou z nepříjemných stránek pomáhajících profesí. Nicméně tak, jako existují špatní pomáhající pracovníci, tak existují i klienti, kteří si označení problémoví zaslouží.

Tak jako není možné srovnávat všechny pracovníky podle těch špatných, není možné srovnávat ani klienty a posuzovat je na základě těch problémových.

Na samý závěr použiji citát z knihy *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, autora A. Guggenbühl – Craiga, který říká: „*Uchránění před vším zlým asi v pomáhajících profesích nebudeme, můžeme se však naučit s ním zacházet.*“

POUŽITÁ LITERATURA

- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0917-5
- ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*, Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-804-X
- GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-302-4
- HAWKINS, P., SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-715-9
- HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*, Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-154-1
- JANKOVSKÝ, J. *Etika v pomáhajících profesích*, Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-329-6
- KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*, Praha: SZÚ, 1998. ISBN 80-707 -23-7
Kompendium katechismu katolické církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-047-5
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*, Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7
- PESCHKE, K – H, *Křesťanská etika*, Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0
- SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*, Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-369-7
- SKÁCEL, M. *Etika*, skripta pro teologii, r. vydání 1937, b. m. ISBN neuvedeno
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl I*, 6. doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2004. ISBN 80-7179-896-7
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., *Trestní zákon komentář – díl II*, 6. doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2004. ISBN 80-7179-896-7
- WALTER, UTA – M. *The Encyclopedia of Positive Psychology* Shane J. Lopez: 2009 eISBN9781405161251

Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění platném k 1.1.2007.

Zákon 40/2009 Sb., *Trestní zákoník* ve znění platném k 1.1.2010

Zákon 433/2010 Sb. o státním rozpočtu České republiky na rok 2011 ve znění platném k 1.1.2011.

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí ve znění platném k 1.4.2000

Zákon č. 101/2000Sb. o ochraně osobních údajů ve znění platném k 1.6.2000

BARFORD, Sean W. *Child & Youth Care Forum*, 2010, Vol. 39, No 4, p 271-287.

VIKTORA, A. *MF Dnes*, 2011, č.42, roč. XXII, s. 1-3

INTERNETOVÉ ZDROJE

Centrum pro výzkum veřejného mínění [online]. *Hodnocení výdajů státu ve vybraných oblastech sociální politiky*, [cit.2011-06-01]. Dostupné na WWW:<http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101123_s_pd_110318.pdf>

Česká lékařská komora [online]. *Etický kodex ČLK*, [cit.2010-12-28]. Dostupné na WWW:

<[http://www.lkcr.cz/dokumenty.php?item.id=285&do\[load\]=1&filterCategory.id=9](http://www.lkcr.cz/dokumenty.php?item.id=285&do[load]=1&filterCategory.id=9)>

Český statistický úřad [online]. *Pomoc zdravotně postiženým lidem*, 4. 6. 2008. [cit.2010-12-28]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/4_6_2008_pomoc_zdravotne_postizen_m_lidem>

Český statistický úřad [online]. *Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků VŠPS*, [cit.2011-03-05]. Dostupné na WWW:< <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/3115-09-2008>>

Český výbor pro UNICEF [online]. *Úmluva o právech dítěte*, [cit.2011-01-12]. Dostupné na WWW: < <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=31&zp=17> >

Denní zpravodajství o veřejných zakázkách [online]. *Ředitel pražské organizace v Poustevně končí*. 23. 2. 2011.[cit.2011-03-12]. Dostupné na WWW:

<<http://www.vz24.cz/clanky/reditel-prazske-organizace-v-poustevne-konci-pry-bral-uplatky/>>

iDnes.cz [online]. *Trestní oznámení na sociální pracovníci*,7.2.2011. [cit.2011-02-12]. Dostupné na WWW: <<http://brno.idnes.cz/na-urednici-ktera-mela-na-starosti-tyraneho->

chlapce-z-brna-prislo-trestni-oznameni-g28-/brno-zpravy.asp?c=A110207_162351_brno-zpravy_bor>

iDnes.cz [online]. *Konkurz byl zbytečný*, 27.3.2010, [cit.2011-01-25]. Dostupné na WWW:

<http://zpravy.idnes.cz/konkurs-byl-zbytecny-reditelku-krajskeho-centra-dohodli-bokem-p7h-/domaci.asp?c=A100327_1358703_domaci_kot>

iDnes.cz [online]. *Odvolací soud potvrdil doživotí pro heparinového vraha Zelenku*, 11.6.2008. [cit.2011-01-22]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/heparinovy-vrah-zelenka-byl-odsouzen-na-dozivoti-fvc-/krimi.asp?c=A080221_083201_krimi_cen>

iDnes.cz [online]. *Případ týraného chlapce z Brna*, 4.2.2011. [cit.2011-02-25]. Dostupné na WWW: <http://brno.idnes.cz/pripad-tyraneho-chlapce-z-brna-proveri-tym-expertu-z-ministerstva-1d4-/brno-zpravy.asp?c=A110204_153449_brno-zpravy_bor>

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. *Transformace sociálních služeb* 15.9.2010. [cit.2010-02-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/9434>>

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. *Zprostředkování osvojení a pěstounské péče*, [cit.2011-03-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7298>>

Parlament České republiky [online]. *Listina základních práv a svobod*, [cit.2010-11-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

Policie České republiky [online]. *Pokus o trestný čin Lichvy*, [cit.2010-12-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.policie.cz/docDetail.aspx?docid=21316129&docType=ART>>

Policie České republiky [online]. *Úřednice zcizila osobní identitu*, 17.5.2009. [cit.2011-02-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.policie.cz/docDetail.aspx?docid=21512861&doctype=ART&>>

Policie České republiky [online]. *Neoprávněné užívání cizí věci*, 2010. [cit.2011-01-15]. Dostupné na WWW:<<http://www.policie.cz/clanek/neopravnene-uzivani-cizi-veci-196843.aspx>>

Policie České republiky [online]. *Zneužití sociálních dávek*, 2010. [cit.2011-01-15]. Dostupné na WWW: < <http://www.policie.cz/clanek/zena-podvadela.aspx>>

Policie České republiky [online]. *Lichva*, [cit.2011-01-20]. Dostupné na WWW:<<http://www.policie.cz/clanek/vyuzival-tisne-druhych.aspx>>

Sdružení Dženo [online]. *Policie obvinila muže z lichvářství*, 16.6.2004. [cit.2011-01-19]. Dostupné na WWW: < http://www.dzeno.cz/?c_id=4272>

Senát Parlamentu ČR[online]. *Dodržování lidských práv u osob s mentálním postižením*, 05.11.2003. [cit.2010-12-29]. Dostupné na WWW: < <http://www.senat.cz/zpravodajstvi/zprava.php?id=158>>

Tyfloservis [online]. *Vnitřní směrnice Tyfloservisu č. 04/2009*. [cit.2010-12-13]. Dostupné na WWW: < <http://www.tyfloservis.cz/ochrana-prav-klientu>>

Veřejný ochránce práv [online]. *Práva osob při ochraně osobních údajů*, 11.11.2009. [cit.2011-01-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2009/prava-osob-pri-ochrane-osobnich-udaju/>>

Veřejný ochránce práv [online]. *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*, 14.10.2009.[cit.2010-01-10]. Dostupné na WWW:<[http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2010/?tx_ttnews\[tt_news\]=101544&cHash=c3d8539d7c2578457e1ef725dcb56d8a](http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2010/?tx_ttnews[tt_news]=101544&cHash=c3d8539d7c2578457e1ef725dcb56d8a)>

Zdravotnické noviny[online]. *Prezident odsoudil lékaře: je to nepřijatelné vydírání*, 3.1.2011. [cit.2011-02-08]. Dostupné na WWW:<<http://www.zdn.cz/denni-zpravy/z-domova/prezident-odsoudil-lekare-je-to-neprijatelne-vydirani-456904>>

ABSTRAKT

BROŽÍKOVÁ, L. *Riziko trestněprávního jednání v pomáhajících profesích*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. Vedoucí R. Míčka

Klíčová slova: pomáhající profese, sociální pracovník, klient, riziko trestněprávního jednání, trestný čin, Trestní zákoník, morální vlastnosti

Práce se zabývá rizikem vzniku trestněprávního jednání u pracovníků v pomáhajících profesích. V práci jsou zmíněny konkrétní trestné činy, kterých se může pracovník v souvislosti se svým povoláním dopustit. Součástí práce je popis morálních vlastností pomáhajících pracovníků, které mohou zabránit vzniku trestněprávního jednání. Práce obsahuje několik návrhů na ochranu klientů před rizikem zneužití ze strany pomáhajících pracovníků.

ABSTRACT

Risk of Criminal Behaviour in Helping Professions

Keywords: helping profession, social worker, client, risk of criminal behaviour, criminal offence, Penal Code, moral attributes

This thesis discusses the risk of occurrence of the criminal behaviour among people working in the field of helping professions. It also mentions specific criminal offences that could be committed due to the nature of helping professions. The thesis describes moral attributes of helping workers which could prevent criminal acts. It also suggests some ways of client protection against the abuse of power of helping profession workers.